

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA'LIM, FAN VA INNOVATSİYALAR VAZIRLIGI

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

“TASDIQLAYMAN”
O'quv ishlari bo'yicha
prorektor
R.G. Jumayev
“25” “02” 2023-yil

“KELISHILDI”
Iqtisodiyot va Mehnat fakulteti dekani
D.SH. Yaimulov
“25” “02” 2023-yil

“KELISHILDI”
O'quv-uslubiy boshqarma boshlig'i
M.A. Tursunov
“25” “02” 2023-yil

**5230100- Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo'yicha)
ta'lim yo'nalishi bitiruvchilari uchun ixtisoslik
fanlaridan Yakuniy davlat attestatsiyasi imtihon**

DASTURI

- Ixtisoslik fanlari:
- 3.05 - “Global iqtisodiy rivojlanish”
  - 2.10 - “Mehnat iqtisodiyoti”
  - 2.09 - “Moliya va soliqlar”

ANNOTATSIVVA

Iqtisodiyotni yangilash va modernizatsiyalash sharoitida mehnatni tashkil etish, mehnat resurslarining shakllanishi va ulardan samarali foydalanish muammolarini o'rganish, iqtisodiy mushohada qilish usullari bilan qurollantirish, iqtisodiy hodisa va jarayonlar mazmunini mantiqiy mushohada qilish uchun zarur bo'lgan uslubiy yondashuvlarni egallashiga ko'maklashish, ular ongiga milliy istiqbol g'oyasini va milliy mafkuraning asosiy qoidalarini singdirish, xozirgi zamon rivojlangan bozor iqtisodiyotini vujudga keltirishning dolzarb muammolarini ochib berish, global iqtisodiy rivojlanish bo'yicha bilimlarning nazariy asoslarini, global iqtisodiyotning asosiy tushunchalari va kategoriyalarini, global darajada amal qiluvchi iqtisodiy qonunlar va tamoyillarini o'rganish hamda ularni amaliyotda tatbiq etish ko'nikmasini hosil qilishga muvofiq ishlab chiqildi.

Tuzuvchilar:		Professor A.J. Abdullayev
		Dozent S.S. Davlatov
		o'qituvchi M.A. Bakayeva
		o'qituvchi N.F. Odinayeva
Tagrizchilar:		Prof. B.N. Navro'zzoda
		BuxMTI i.f.n.d.a. Ch. Boboyev

Imtihon dasturi Buxoro davlat universiteti kengashida ko'rib chiqilgan va tasdiqlangan.

2023-yil "30" 01 dagi 8-sonli bayonnomma

2

KIRISH

Kishilik jamiyatining tovar-pul munosabatlari mavjud bo'lgan har bir ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot bosqichida moliya munosabatlari iqtisodiy tizimning tarkibiy qismi bo'lib jamiyatning rivojlanib berishida muhim o'rinni egallab kelgan. O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotida iqtisodiy munosabatlarni rivojlantirishga qaratilgan iqtisodiy islohotlar moliya tizimida ham keskin o'zgarishlarni amalga oshirishni taqozo qilmoqda.

Mamlakatimiz taraqqiyotini yanada rivojlantirish, hozirgi davr o'zgarishlariga har tomonlama javob beradigan barqaror va mustahkam iqtisodiyotni qaror toptirish maqsadida, 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishlari bo'yicha "Harakatlar strategiyasi" da belgilab berilgan tamoyillarning mantiqiy davomi sifatida 2022-2026-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning yettita ustuvor yo'nalishlari bo'yicha "Taraqqiyot strategiyasi" ishlab chiqildi. Ushbu strategiyaga asosan quyidagi ustuvor yo'nalishlar belgilab olindi:

- ❖ Inson qadriini yuksaltirish va erkin fuqarolik jamiyatini yanada rivojlantirish orqali xalqparvar davlat barpo etish;
- ❖ Mamlakatimizda adolat va g'onun ustuvorligi tamoyillarini taraqqiyotning eng asosiy va zarur shartiga aylantirish;
- ❖ Milliy iqtisodiyotni rivojlantirish, uning o'sish sur'atlarini zamon talablari darajasida ta'minlash;
- ❖ Adolati ijtimoiy s'iyosat yuritish, inson kapitalini rivojlantirish;
- ❖ Ma'naviy taraqqiyotni ta'minlash, ushbu sohani tubdan isloh etish va yangi bosqachga olib chiqish.
- ❖ Umumbashariy muammolarga milliy manfaatlaridan kelib chiqqan holda yechim topish;
- ❖ Mamlakatimiz xavfsizligi va mudofaa salohiyatini kuchaytirish, ochiq va pragmatik, faol tashqi s'iyosat olib borish;
- ❖ "Taraqqiyot strategiyasi"da belgilangan ustuvor vazifalarni bajarishda ushbu fan alohida ahamiyat kasb etadi.

Hozirgi iqtisodiy jarayonlarning eng qizg'in davrida moliya munosabatlarning mazmuni va ahamiyati ortib bormoqda. Bu munosabatlarni o'rganadigan iqtisod-moliyaviy fanlarning ham ahamiyati kuchayib bormoqda.

Iqtisodiyotdagi jadal o'zgarishlar, yuzaga kelgan demografik vaziyat, ro'y berayotgan globallashuv o'zgarishlar o'z navbatida insonning jamiyatdagi holati o'zgarishiga ham olib kelmog'da. Fanga asoslangan yangi ilmiy bilimlar ishlab chiqaruvchi kuchga aylanmog'da. Korxonalarda hal qiluvchi darajadagi zarur ijodiy shaxslar borligi firmalar iqtisodiyotining asosi bo'lib qolmog'da. Ishlab chiqarishning ilmtabliligi, uning intellektual va innovatsion ko'rinishda namoyon

3

bo'lishi hozirgi sharoitda jamiyat yangilanishining ob'ektiv ehtiyojlari yangi turdagi xodim va ish beruvchining shakllanishiga ko'maklashmoqda. Bu narsa o'z navbatida mehnat jarayonini boshqarishga yangicha yondashuvlar qo'llanishini taqozo etmoqda.

5230100- Iqtisodiyot (farmoqlar va sohalar bo'yicha) ta'lim

yo'nalishi bitiruvchilari uchun ixtisoslik fanlaridan

Yakuniy davlat attestatsiyasi sinovi yozma ishtarini

BAHQOLASH MEZONLARI

Yozma ish uchun 4 tadan savol tuziladi va har bir savolga "0" ballidan "25" balligacha baholanadi.	20-25- ball	Talaba berilgan yozma ishdagi 4 ta savolning har birini mohiyatini tushunishi, bilishi, tasavvurga ega bo'lishi lozim. Uni ilmiy asoslagan holda ijodiy fikrlab, mustaqil mushohada yuritib, imloviy xatosiz yoritib berishi hamda shu sovollarda berilgan ma'lumotlarni taqqoslay olishi, xulosa va qarorlar chiqargan holda, amalda qo'llay bilishi kerak. Talaba 4 ta savolga ham shu mezon asosida javob bergan bo'lsa, yozma ishga maksimal 100 ball (4x25 ball) qo'yiladi. Talabanning fan bo'yicha o'zlashtirish ko'rsatkichini nazorat qitishda quyidagi namunaviy mezonlar tavsiya etiladi (har bir savol uchun): 20-25 ball uchun talabanning bilim darajasi qo'yidagilarga javob berishi lozim: xulosa va qaror qitish: ijodiy fikrlay olish; mustaqil mushohada yurita olish; olgan bilimlarni amalda qo'llay olish; mohiyatini tushunishi; bilish, aytib berish; tasavvurga ega bo'lish.	Umumiy ball - 100 ball
	15-20 ball	Talaba berilgan yozma ishdagi 4 ta savol to'g'risida bilim va tasavvurga ega bo'lishi lozim. Savolni mohiyatini tushungan holda mustaqil mushohada yuritib, savol mazmunini yoritib berishi kerak. Berilgan ilmiy ma'lumotlarni o'zaro taqqosha qiyinaladi, xulosalar yakuniga yetmagan. Talaba 4 ta savolga ham shu mezon asosida javob bergan bo'lsa, yozma ishga 20 ball (5x4 ball) qo'yiladi. 15-20-ball ball uchun talabanning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim: • mustaqil mushohada yurita olish; olgan bilimlarni amalda qo'llay olish; • mohiyatini tushunishi; bilish, aytib berish; tasavvurga ega bulish.	90-100-ball. A'lo. (90-100 %).
	10-15 ball	Talaba yozma ishdagi 4 ta savolni mohiyatini tushunishi, tasavvurga ega bo'lishi, qisman bilishi hisobga olinadi. Ilmiy ma'lumotlar qisman yozilgan, bu ma'lumotlar asosida mustaqil fikr va xulosalar yurita olmaydi. Talaba 4 ta savolga ham shu mezon asosida javob bergan bo'lsa, yozma ishga 15 ball qo'yiladi. 10-15-ball uchun talabanning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim: • mohiyatini tushunishi; bilish, aytib berish; tasavvurga ega bo'lish.	70-89-ball. Yaxshi (70-89 %). 60-69-ball. Qoniqarli, (60-69 %)

5-10- ball	Talaba 4-ta savolning mohiyatini qisman tushunsa, ilmiy ma'lumotlarni yozishda xatoliklarga yo'l qo'ysa. Mustaqil fikr va xulosalar yoritilmagan bo'lsa, yozma ishga jami 10 ball qo'yiladi.	
0-5 ball	Talaba 4-ta savolni mohiyatini tushumasa, ilmiy ma'lumotlarni bayon etishda qo'pol xatoliklarga yo'l qo'y'lsa, ma'lumotlar asosida mustaqil fikr yurita olmasa, yozma ishga jami 5 ball qo'yiladi.	

"Global iqtisodiy rivojlanish" fanidan

Davlat attestatsiya sinovi uchun dastur

1-mavzu. "Global iqtisodiy rivojlanish" fanining predmeti va vazifalari

"Global iqtisodiy rivojlanish" fanining predmeti va uslublari. Jahon iqtisodiyotini globallashuvi ob'ekti va sub'ekti. Jahon iqtisodiyotini globallashuvi mohiyati, kelib chiqish sabablari, shart-sharoitlari va darajalari. Jahon iqtisodiyotni globallashuvining vujudga kelishi va rivojlanishini shart-sharoitlari: texnologik taraqqiyot; kapitalning konsentratsiyalashuvi va markazlashuvi; xalqaro biznesning integratsiyalashuvi; jahon iqtisodiyotining erkinlashuvi; xalqaro moliya institutlari faoliyat doirasining kengayishi; global muammolar tomonidan xavfning kuchayishi; milliy va xalqaro miqyosda siyosiy tizimlarning o'zgarishi. Globallashuv tushunchasining keng va tor ma'nodagi ta'rif. Globallashuv tushunchalarining rivojlanish evolyusiyasi. Globallashuv jarayoni va uning chuqurlashuv bosqichlari: - integratsiyalashuv; - transmillyalashuv; - globallashuv. Globallashuv turlari: siyosiy globallashuv; iqtisodiy globallashuv; moliyaviy globallashuv. Jahon iqtisodiyoti globallashuvining namoyon bo'lish shakllari. Globallashuv jarayonining iqtisodiy, siyosiy, texnik, erkinlashuv omillari. Jahon iqtisodiyoti globallashuvining ustuvor yo'nalishlari. Jahon iqtisodiyoti globallashuvi darajalari: megadaraja; makrodaraja; mezodaraja; mikrodaraja. Jahon iqtisodiyotining globallashuvi ko'rsatkichlari. "Global iqtisodiy rivojlanish" fanining umumiiqtisodiy va mutaxassislik fanlari bilan bog'liqligi, faning vazifalari.

2-mavzu. Jahon iqtisodiyotni globallashuvi konsepsiyalarining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va yo'nalishlari

Globallashuvga bag'ishlangan ilmiy qarashlarning vujudga kelishi va rivojlanishi. Globallashuv nazariyatlarining rivojlanish bosqichlari: 1950-1990 yillar (R.Robertson, M.Uoters, G.Ternborn, A.Zimovoy, I.Vallersteyn, D.Meyer, N.Lluman). 1990-2000 yillar (I.Vallersteyn, G.Ternbon, M.Archer, R.Robertson,

M.Fezerstoun, A.Appadurai, B.Terner, A.Zinovev, N.S.Mironenko). 2000 yillardan hozirga qadar (M.Kastels, L.G.Grimin, R.Roberston). Globallashuv jarayonining rivojlanishi. Jahon iqtisodiyoti globallashuvi to'g'risidagi ilmiy konsepsiyalar asosiy yo'nalishlari: giperglobal; skeptik va transformatsion. Giperglobal ilmiy yo'nalish vakillari hisoblangan K.Oman, F.Fukuyama va R.Rayxning iqtisodiy qarashlari. Skeptik ilmiy maktab vakillari S.Xarntington, P.Xirst, G.Tompson, S.Krasnerlarning iqtisodiy qarashlari. Transformatsion ilmiy maktab vakillari Dj.Rozenau, D.Xeld, A.Mak-Grularning ilmiy qarashlari. Rim klubi va globallashuv nazariyalarning rivojlanishi. Global iqtisodiy rivojlanishning ustuvor yo'nalishlari: "jahon tizimlari" nazariyasi (I.Vallersteyn); "umumjahon madaniyati" nazariyasi (R.Robertson); "umumjahon boshqaruvi" nazariyasi; "global kapitalizm" nazariyasi. "Yashington konsensus" yoki AQSH iqtisodchisi Dj.Vilyamson tomonidan ishlab chiqilgan "Jahon savdosini isloh etishning 10 tavsiyasi": 1. Budjet kamomadini minimallashtirish; 2. Korxonalariga beriladigan subsidiyalarni minimallashtirish; 3. Soliq bazasi keng, soliq stavkasi esa past bo'lishi zarurligi; 4. Foiz stavkalarini ichki moliya bozorlari tomonidan belgilanishi zarurligi; 5. Rivojlanayotgan mamlakatlardagi almashuv kursi eksportni rag'batlantirishi zarurligi; 6. Tashqi savdo tariflari minimal bo'lishi zarurligi; 7. Xorijiy investitsiyalarni rag'batlantirish siyosati qabul qilinishi zarurligi; 8. Xususiy lashtirish har tomonlama rag'batlantirishi zarurligi; 9. Davlat tomonidan tartibga solishni minimallashtirish; 10. Xususiy mulk huquqi kafolatlanishi va kuchaytirilishi zarurligi. Dj.Yu.Stiglitsning iqtisodiy qarashlari. "Transformatsion yo'nalish"ni tarafdorlarining ilmiy qarashlari. XX asr boshlarida Jahon iqtisodiyoti globallashuvi nazariyalarning transformatsiyalashuvi va xususiyatlari.

3-mavzu. Jahon iqtisodiyotini globallashuvining harakatlantiruvchi kuchlari, belgilari va shakllari. Jahon iqtisodiyotini globallashuv omillari va rivojlanish bosqichlari

Jahon iqtisodiyotini globallashuvini harakatlantiruvchi kuchlari: kapitalning konsentratsiyalashuvi va markazlashuvi, xo'jalik hayoti transatsionalashuvi – yirik transmilliy kompaniyalar va moliya guruhlarining rivojlanishi, jahon va milliy darajadagi bozor raqobati, fan texnika taraqqiyoti, texnologik innovatsiya taraqqiyoti, xo'jalik hayotining erkinlashuvi, tovar, xizmat va kapital bozorlarini tartibga solishning qisqarishi. Jahon xo'jaligi erkinlashuvi jarayonining kuchayishi. Jahon iqtisodiyoti globallashuvining asosiy mexanizmlari: 1. Jahon savdosida

raqobatning kuchayishi 2. Ko'p millatli ishlab chiqarishning shakllanishi 3. Xalqaro moliya bozorlarining integratsiyalashuvi.

Jahon iqtisodiyoti globallashuv jarayonlarining vujudga kelishi va rivojlanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillar: mamlakatlar o'rtasidagi o'zaro iqtisodiy bog'liqlikning keskin kuchayishi; milliy iqtisodiyotlar iqtisodiy ochiqdligining jadal sur'atlar bilan oshishi; xalqaro savdo va kapitalning mamlakatlararo harakati asosida jahon iqtisodiyotining milliy iqtisodiyotga ta'sirining intensivlashuvi. Xalqaro mehnat taqsimoti yangi sifatining shakllanishi; Jahon moliya bozorining milliy segmentlari o'rtasidagi aloqalarning kuchayishi va global moliya bozori shakllanishi; infomatson va telekommunikatsion taraqqiyot; transmilliy korporatsiyalar faoliyatining global kengayishi; rivojlanayotgan va o'tish iqtisodiyoti mamlakatlarning xalqaro savdo, xalqaro kredit, xalqaro mehnat migratsiyasi jarayonlariga jalb etilishi; jahon iqtisodiyoti sub'ektlari tarkibining keskin murakkablashuvi; jahon iqtisodiyotiga yangi rivojlanib borayotgan yirik shaharlar (alfa shahar) ta'siri kuchayishi (Nyu-York, London, Tokio). Jahon iqtisodiyoti globallashuvining belgilari: xalqaro mehnat taqsimotidagi sifat o'zgarishlari; TMK kabi jahon iqtisodiyoti sub'ektlari miqyosi va ta'sir yo'nalishining o'sishi; xalqaro va milliy darajada iqtisodiyotni tartibga solish tizimining o'zgarishi; xalqaro iqtisodiy tashkilotlar tizimi shakllanishi va bajaradigan funksiyalarining o'zgarishi; xalqaro iqtisodiy aloqalar jahon xo'jaligi harakat qilishining muhim shakliga aylanishi.

Jahon iqtisodiyoti globallashuvi belgilari. TMKlarni jahon iqtisodiyotida yetakchi rol o'ynashi. Jahon xo'jaligi munosabatlarning ichki iqtisodiy munosabatlarga nisbatan yetakchiligi (ustuvorligi). Global axborot-texnologik taraqqiyotni chuqurlashuvi. Ilmiy-texnika taraqqiyotini ishlab chiqarishni integratsiyalashuvini hamma tomonlarga universal, keng gamrovli ta'siri. Standartlarni uyg'unlashuvi (texnologik, ekologik, statistik, buxgalter, moliyaviy va boshqalar). Xalqaro ishlab chiqarishning ixtisoslashuvi va kooperatsiyalashuvi gamrovini turli shakllarda jahon miqyosida kengayishi va intensivlashuvi. Kapitalning integratsiyalashuvi shakli va mexanizmlarining global miqyosda kengayishi. Xalqaro iqtisodiy va moliya tashkilotlarining jahon iqtisodiyotini global tartibga solish rolining vujudga kelishi (Umumjahon savdo tashkiloti, Xalqaro valyuta fondi, Jahon banki va boshqalar). Jahonning hamma muhim iqtisodiy mintaqalarining hududiy integratsiya bilan gamrab olinishi. Jahon iqtisodiyotida integratsion jarayonlarning jadal sur'atlarda rivojlanishi. Globallashuv jarayonining rivojlanish yo'nalishlari: bozorlar va tovarlar globallashuvi.

4-mavzu. Jahon iqtisodiyoti globallashuv muammolari va ularning guruhlanishi

Global muammolar. Global muammolarning belgilari. Global muammolarning guruhlanishi. Siyosiy global muammolar (tinchlikni saqlash, qurolsizlanish va konversiya, mahalliy urushlar va nizolar, xalqaro terrorizm, yopiq mamlakatlar). Iqtisodiy global muammolar (transmilliy kapital, iqtisodiy urushlar va nizolar, rivojlanayotgan mamlakatlar qoʻlqoʻlqilining kuchayishi, dyemografik global muammolar (rivojlanayotgan mamlakatlardagi demografik portlashlar, aholi ortiqchaligi, faraqiy etgan mamlakatlarda aholi soni qisqarishi, aholi qatishi, migratsiya). Shimol-Janub, xalqaro qarzdorlik, moliyaviy-iqtisodiy inqirozlar, energetika muammosi va boshqalar). Jijimoy global muammolar (aholi daromadlaridagi taqabalanishning kuchayishi, ishsizlik va qashshoqlik, to'yib ovgatlammaslik, kasallik va narkomaniyaga qarshi kurash, megopolislar, inson salohiyatini rivojlantirish muammosi, oziq-ovqat, xavfsizlik, demografik va boshqalar). Ekologik muammolar (global ifloslanish, radioaktiv ifloslanish, kislota yomg'irlari, tuproq eroziyasi, resurslarni cheklanganligi, iqlimning isishi, ozon qatlarni yemirilishi, ekologiya va bargaror rivojlanish, inson xavfsizligini ta'minlash muammosi, jahon okeani muammosi va boshqalar). Shimol-Janub muammosi. Kambag'allik muammosi. Oziq-ovqat muammosi. Demografik muammo. Jahon iqtisodiyoti globallashuvining siklliligi tarixi va uning rivojlanish qonuniyatlari. 1-sikl – XII asr o'talari-XV asr oxiri. 2-sikl – XVI asr o'talari-XVII asr ikkinchi yarmi. 3-sikl – XVIII asr. 4-sikl – 1840-1920 yillar. 5-sikl – XX asr 60-yillar oxiri-hozirga qadar. Xalqaro savdoning ustun darajada rivojlanishi. Globalizatsiyaning sikllik rivojlanish qonuniyatlari: xalqaro savdoning ustun darajada rivojlanishi; inflyasiya va oltin narxining sikllik o'zgarishi; foyda normasini pasayishi va narxning baravarlashuvi. Jahon iqtisodiyoti globallashuvi bosqichlari: 1. 1980-1920 yillar – xom ashyo manbalarini egallab olish. 2. 1920-1970 yillar – mahsulot sotish bozorlarini egallash. 3. 1970 yildan hozirgi kungacha qadar – investitsiya tarkibining optimallasuvi, global yoki mintaqaviy xalqaro iqtisodiy integratsiya afzalliklaridan foydalanish, global raqobatbardoshlikni ta'minlash, saqlash va oshirish asosida jahonni tez o'sib borayotgan bozorlarida o'rinni mustahkamlash. Jahon iqtisodiyotini globallashuvini qarama-qarshiliklari: mamlakatlarda va mamlakatlar guruhlari o'rtasidagi qarama-qarshiliklar, mamlakatlar va tegishli moliya institutlari o'rtasidagi qarama-qarshiliklar, ayrim mamlakatlar bilan TMK va jahon moliya markazlari o'rtasidagi qarama-qarshiliklar, yirik TMK, TMB va xalqaro moliya markazlari o'rtasidagi qarama-qarshiliklar.

5-mavzu. Jahon iqtisodiyotini globallashuvi muammolarining oqibatlari va hal etish yo'llari

Globallashuvning afzalliklari. Globallashuv – xalqaro raqobatni keskinlashtirish omili sifatida. Transport va kommunikatsiya xarajatlarining qisqarishi. Miqyos samarasidan foydalanish va bargaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash omili sifatida. Globallashuv o'zaro manfaatli savdoni rivojlantirishga sabab bo'lishi. Globallashuv mehnat unumdorligining ortishi va jahon miqyosida innovatsiyani to'xtovsiz qo'llash imkoniyatini yaratishdagi o'rni. Jahon miqyosida YalMni hajmining ortishi va jon boshiga to'g'ri keladigan daromadning o'sishi. Fan va texnika taraqqiyotining jadallashuvi.

Globallashuv oqibatlari: mamlakatlar iqtisodiy rivojlanishi jadallashuvi; jahon xo'jaligi qatnashchilari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikning kuchayishi. Jahon iqtisodiyoti globallashuvi tufayli vujudga keladigan xavf-xatolar: globallashuv afzalliklarining turli mamlakatlar o'rtasida notekis taqsimlanishi; jahonning taraqqiy etgan mamlakatlarida qayta ishlash sanoatida bandlikning kamayishi va iqtisodiyotida deindustrializatsiya xavfining vujudga kelishi; globallashuv tufayli dunyoning turli mamlakatlarida malakali va malakasiz ishlovchilarning ish haqi darajasidagi farqning ortishi va ishsizlikning o'sishi; ish haqi yuqori bo'lgan mamlakatlarda ishlab chiqarish quvvatining ish haqi past bo'lgan mamlakatlarga o'tkazilishi; ishchi kuchi mobililigining ortishi global beqarorlik manbai sifatida; ommaviy urbanizatsiya bolan bog'liq ravishda global demografik, texnologik va tarkibiy o'zgarishlarning xalqaro keskinlik va ixtiloflar vujudga kelishiga olib kelishi; globallashuvning jahon ekologik tizimiga salbiy ta'sir ko'rsatishi va istiqbolida mamlakatlar o'rtasidagi mojoralar manbaiga aylanishi. Milliy iqtisodiyotining iqtisodiy suverenitetini qisqartirib, mamlakatlar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarni va davlat tomonidan tartibga solish qisqartirishga olib kelishi. Transchegaraviy muammolarning integratsiyalashuvi. Jahon moliyaviy tizimi beqarorligining ortishi va uning dunyoning bir mintaqasidan boshqasiga tarqalib global miqyosga ega bo'lishi. Jahon iqtisodiyotining globallashuvi afzalliklari tufayli olinadigan samara bilan globallashuvning hozirgi modeli o'rtasidagi ziddiyatning keskinlashuvi.

6-mavzu. Globallashuv va xalqaro savdoning rivojlanish tendensiyalari

Global iqtisodiyot shakllanishida xalqaro savdoning o'zini. Global bozorlar shakllanishi va ularning xususiyatlari. Globallashuv sharoitida erkin savdo va proteksionizm savdo siyosatlarini o'zlasidagi nisbat. Jahon iqtisodiyoti globallashuvi sharoitida tashqi savdoni tartibga solishni tarif va notarif usullari o'zlasidagi nisbat. Xalqaro savdoning geografik va tovar tarkibi hamda ularni diversifikatsiyalash yo'nalishlari. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozining xalqaro savdo miqyosi, tarkibi va yo'nalishlariga ta'siri. Xalqaro savdo dinamikasi va o'zgarish xususiyatlari. Xalqaro savdoda rivojlangan mamlakatlarning tutgan o'zini. Rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotida tashqi savdoning ahamiyati. Xalqaro savdo rivojlanishida xalqaro iqtisodiy tashkilotlarning roli. Umumjahon savdo tashkilotining jahon iqtisodiyoti globallashuvi va tashqi savdo erkinlashuvidagi faoliyati. Mintaqaviy iqtisodiy integratsion birlashmalar doirasida xalqaro savdoni erkinlashtirish jarayonlari. Umumjahon savdo tashkiloti va O'zbekiston. O'zbekistonning Xalqaro savdo tashkilotiga kirishining afzalliklari va yo'qotishlari.

7-mavzu. Global, mintaqaviy va milliy moliyaviy bozorlari

Global moliyaviy bozorlarning shakllanishi, global moliyaviy bozorlarning amal qilishi va ularni tartibga solish vositalari. Xalqaro moliya tashkilotlari va ularning xalqaro moliya munosabatlardagi o'zini. Xalqaro valyuta fond va xalqaro valyuta munosabatlari tartibga solish muammolari. Xalqaro moliyaviy munosabatlarda TMKlarning o'zini. Xalqaro valyuta fondning vazifalari va jahon moliyaviy-iqtisodiy inqiroziga qarshi kurash dasturlari. Mintaqaviy va milliy moliya bozorlarini rivojlanishi va ularni tartibga solish muammolari. Globallashuv sharoitida o'zini iqtisodiyoti mamlakatlarda davlat moliya siyosati. Rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotida xalqaro moliya munosabatlarining o'zini. Rivojlanayotgan mamlakatlarda moliyaviy tizimlardagi islohotlar. O'zbekiston Respublikasi moliya bozori, holati, rivojlanish tendensiyalar va rivojlanish istiqbollari. O'zbekiston Respublikasini xalqaro moliya bozoriga integratsiyalashuvi muammolari.

8-mavzu. Globallashuv sharoitida ishchi kuchi bozori va migratsiyasi muammolari

Jahon ishchi kuchi bozori tushunchasining mohiyati, shakllanish sabablari va rivojlanish omillari. Jahon ishchi kuchi bozorining rivojlanish bosqichlari. Jahon ishchi kuchi bozori: ob'ektlari, sub'ektlari, amal qilish mexanizmi va vositalari. Rivojlangan mamlakatlardagi demografik vaziyat va aholi qarishi. Jahon ishchi kuchi bozorining asosiy markazlari, hududlari. Xalqaro ishchi kuchi migratsiyasi

va uning asosiy ko'rinishlari. Xalqaro ishchi kuchi migratsiyasining tarkibi, yo'nalishlari va migrantlarni o'ziga jalb qiluvchi markazlar. Jahon iqtisodiyotida xalqaro ishchi kuchi migratsiyasining dinamikasi. Mintaqalararo migratsion jarayonlar va ularning ustuvor oqimlari. Pul o'kazmalari va ularni ishchi kuchini eksport qiluvchi mamlakatlar iqtisodiyotiga ta'siri. Ishchi kuchi eksportining eksportyor mamlakat iqtisodiyotiga ta'siri va jifimoiy-iqtisodiy oqibatlari. "Aqlning oqib o'tishi". Ishchi kuchi migratsiyasini importyor mamlakat iqtisodiyotiga ta'siri. Global moliyaviy inqirozning jahon ishchi kuchi bozori miqyosi va tarkibiga ta'siri. Xalqaro ishchi kuchi bozorini tartibga solishning xalqaro va milliy vositalari. O'zbekiston Respublikasi fuqarolarini chet ellardagi faoliyatini tashkil etishni tartibga solish masalalari.

9-mavzu. Globallashuv sharoitida transmilliy korporatsiyalar

Transmilliy korporatsiyalarning mohiyati, belgilari va turlari. Transmilliylashuv indeksi va uni hisoblash uslublari. Transmilliy korporatsiyalarning xalqaro reytingi. Transmilliy korporatsiyalarning jahon iqtisodiyoti globallashuvidagi o'zini. Transmilliy korporatsiyalarning boshqaruv tizimi va xorijiy filiallari. Jahon iqtisodiyotida xalqaro kapitalni taqsimlash va qayta taqsimlashda xalqaro korporatsiyalarning o'zini. Xalqaro korporatsiyalar. Millatlararo korporatsiyalar. Transmilliy korporatsiyalarning mintaqaviy va tarmoq tarkibi, holati, rivojlanish tendensiyalari. Global moliyaviy iqtisodiy inqirozning TMKlar faoliyatiga ta'siri. Transmilliy korporatsiyalar va jahon iqtisodiyoti globallashuv jarayonlarining chuqurlashuvi. O'zbekistonda transmilliy korporatsiyalar faoliyati. O'zbekistonda moliya sanoat guruhlarini tuzish istiqbollari.

10-mavzu. Jahon iqtisodiyotini globallashuvi sharoitida iqtisodiy havfsizlik va milliy iqtisodiyot raqobatcharadoshligini ta'minlash muammolari

Milliy xavfsizlik tushunchasini mohiyati. Milliy xavfsizlik turlari va ularning guruhlanishi. Iqtisodiy xavfsizlik va uning turlari. Tashqi va ichki xavflar. Iqtisodiy xavfsizlik ko'rsatkichlari va indikatorlari tizimi. Moliyaviy xavfsizlik ko'rsatkichlari va mezonlari. Jifimoiy xavfsizlik ko'rsatkichlari va mezonlari. Oziq-ovqat xavfsizligi. Yovlig'e'i xavfsizligi ko'rsatkichlari va mezonlari tizimi. Globallashuv sharoitida iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda tashqi omillarning o'zini. Tashqi iqtisodiy faoliyat va milliy manfaatlar ta'minlashda tashqi omillarning investitsiyalarni jalb etish bilan bog'liq xavfsizlik va mamlakat raqobatcharadoshligi. Milliy va xalqaro raqobatcharadoshlik tushunchalarining mohiyati. Milliy raqobatcharadoshlik ko'rsatkichlari va mezonlari. Iqtisodiy raqobat munosabatlari

ko'rinishlari. Mikro, mezo, makro va mega raqobatchilik. Mamlakatning raqobat ustunliklari nazariyasi. Mamlakat raqobatchiligini aniqlash usullari. Globallashuv sharoitida mamlakat milliy raqobatchiligini oshirish omillari. Mamlakat raqobatchiligini oshirishda tarkibiy o'zgartirishlar siyosatining o'ri. Tashqi iqtisodiy aloqalar tarkibini diversifikatsiyalash muammolari. Mamlakatni barqaror iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashda milliy iqtisodiyot xavfsizligi o'rining kuchayib borishi.

Asosiy adabiyotlar

1. Mc Connell, Brue. Economics. 17th edition. McGraw-hill/Irwin, USA, 2014;
2. N.Gregory Mankiw. Principles of Economics, 7th edition. Amazon, USA 2016;
3. Paul A. Samuelson, William D. Nordhaus. Economics. 19th Edition. McGraw-Hill Companies. USA. 2015;
4. Huwari, J.Y. and L. Verdier (2013), Economic Globalisation: Origins and Consequences, OECD Insights, OECD Publishing;
5. Xodiyev B.Yu., Shodmonov Sh.Sh. Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik. – T.: "Barkamol fayz media", 2018. – 783 bet;
6. Mambetjanov Q.Q. Ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot nazariyasi. O'quv qo'llanma. T.:TDIU, 2015;
7. Pod obuey redaksiyey: V.N.Zayeva. Globalnoye ekonomicheskoye regulirovaniye: uchebnik. M.: Magistr, 2013;
8. Vaxabov A.V., Taqibayeva D.A., Xajibakiev Sh.X. Jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlari. – Toshkent.: Baktria press, 2015. -584 b.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi – T.: O'zbekiston, 2016. – 46 b.;
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi, 2017 yil 22 dekabr;
3. "O'zbekiston Respublikasining 2019 yilga mo'ljallangan Investitsiya dasturini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 19 dekabrdaqi PQ-4067-son qarori;
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasidagi nutqi, 2017 yil 20 sentabr;
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida" gi 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni;
6. Inson rivojlanishi. Darslik. I.f.d., prof. Q.X. Abdurrahmonov tahriri ostida. – T.: Fan va texnologiya, 2014. – 476 b.;
7. O'zbekiston raqamlarda. 2017. – T.: O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. 2017. - 134 b.

Internet saytlari

1. www.gov.uz – O'zbekiston Respublikasi hukumati portali;
2. www.lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi;
3. www.press-service.uz – O'zbekiston Respublikasi Prezidentining matbuot xizmati;
4. www.gov.uz – O'zbekiston Respublikasi hukumat portali;
5. www.stat.uz – O'zbekiston Respublikasi davlat statistika qo'mitasi rasmiy sayti;
6. www.cbu.uz – O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy sayti;
7. www.mineconomy.uz - O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot vazirligi rasmiy sayti;
8. www.mf.uz - O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi rasmiy sayti;
9. www.norma.uz - O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi sayti;
10. www.tdu.uz – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rasmiy sayti;
11. www.economist.com;
12. www.worlddeconomics.com;
13. www.tradingeconomics.com;

Global iqtisodiyot fanidan YDA uchun savollar bazasi

1. "Global iqtisodiy rivojlanish" fanining predmeti va uslublari.
2. Jahon iqtisodiyotini globallashtirish ob'ekti va sub'ekti.
3. Jahon iqtisodiyotini globallashtirish mohiyati, kelib chiqish sabablari, shart-sharoitlari va darajalari.
4. Globallashtirish tushunchasining keng va tor ma'nodagi ta'rifi.
5. Globallashtirish tushunchalarining rivojlanish evoiyusiyasi.
6. Jahon iqtisodiyoti globallashtirish namoyon bo'lish shakllari.
7. Globallashtirish jarayonining iqtisodiy, siyosiy, texnik, erkinlashuv omillari.
8. Jahon iqtisodiyoti globallashtirish ustuvor yo'nalishlari.
9. Jahon iqtisodiyoti globallashtirish darajalari: megadaraja; makrodaraja; mezodaraja; mikrodaraja.
10. Jahon iqtisodiyotining globallashtirish ko'rsatkichlari.
11. "Global iqtisodiy rivojlanish" fanining umumiy iqtisodiy va mutaxassislik fanlari bilan bog'liqligi, fanning vazifalari.
12. Jahon xo'jaligi erkinlashuvi jarayonining kuchayishi.
13. Jahon iqtisodiyoti globallashtirish asosiy mexanizmlari: 1. Jahon savdosida raqobatchilik kuchayishi
14. Ko'p millatli ishlab chiqarishning shakllanishi
15. Xalqaro moliya bozorlarining integratsiyalashuvi.

16. Jahon iqtisodiyoti globallashtirish belgilari.
17. TMKlarni jahon iqtisodiyotida yetakchi rol o'ynashi.
  - a. Jahon xo'jaligi munosabatlarining ichki iqtisodiy munosabatlarga nisbatan yetakchiligi (ustuvorligi).
  - b. Global axborot-texnologik taraqqiyotni chuqurlashtirish.
18. Ilmiy-texnika taraqqiyotini ishlab chiqarishni integratsiyalashtirish hamda tomonlarga universal, keng qamrovli ta'siri.
19. Standartlarni uyg'unlashtirish (texnologik, ekologik, statistik, buxgaler, moliyaviy va boshqalar).
20. Xalqaro ishlab chiqarishning ixtisoslashuvi va kooperatsiyalashtirish qamrovini turli shakllarda jahon miqyosida kengaytirish va intensivlashtirish.
21. Kapitalning integratsiyalashtirish shakli va mexanizmlarining global miqyosda kengaytirish.
  - a. Xalqaro iqtisodiy va moliya tashkilotlarining jahon iqtisodiyotini global tartibga solish rolining vujudga kelishi (Umumjahon savdo tashkiloti, Xalqaro valyuta fondi, Jahon banki va boshqalar).
22. Jahonning hamma muhim iqtisodiy mintaqalarining hududiy integratsiya bilan qamrab olinishi.
23. Jahon iqtisodiyotida integratsion jarayonlarning jadal sura'tlarda rivojlanishi.
24. Globallashtirish jarayonining rivojlanish yo'nalishlari: bozorlar va tovarlar globallashtirish.
25. Global muammolar.
26. Global muammolarning belgilari.
27. Global muammolarning guruhlanishi.
28. Siyosiy global muammolar (tinchlikni saqlash, qurultisizlanish va konversiya, mahalliy urushlar va nizolar, xalqaro terrorizm, yopiq mamlakatlar).
29. Iqtisodiy global muammolar
30. Jitimoiy global muammolar
31. Ekologik muammolar
32. Kambag'allik muammolari.
33. Oziq-ovqat muammolari.
34. Demografik muammo.
35. Xalqaro savdoning ustun darajada rivojlanishi.
36. Jahon iqtisodiyotini globallashtirish qarama-qarshiliklari:
37. Globallashtirishning afzalliklari.
38. Globallashtirish – xalqaro raqobatni keskinlashtirish omili sifatida.
39. Transport va kommunikatsiya xarajatlarining qisqarishi.
40. Miqyos samarasidan foydalanish va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash omili sifatida.
41. Globallashtirish o'zaro manfaatli savdoni rivojlanishiga sabab bo'lishi.
42. Globallashtirish mehnat unumdorligining oshishi va jahon miqyosida innovatsiyani to'xtovsiz qo'llash imkoniyatini yaratishdagi o'rni.
43. Jahon miqyosida YalMni hajmining oshishi va jon boshiga to'g'ri keladigan daromadning o'sishi.
44. Fan va texnika taraqqiyotining jadallashtirishi.
45. Globallashtirish oqibatlari: mamlakatlar iqtisodiy rivojlanishi jadallashtirishi; jahon xo'jaligi qatnashchilari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikning kuchayishi.
46. Jahon iqtisodiyoti globallashtirish tufayli vujudga keladigan xavf-xatarlar
47. Globallashtirish afzalliklarining turli mamlakatlar o'rtasida notekis taqsimlanishi;
48. Jahonning taraqqiy etgan mamlakatlarida qayta ishlash sanoatida bandlikning kamayishi va iqtisodiyotda deindustrialash xavfining vujudga kelishi;
49. Globallashtirish tufayli dunyoning turli mamlakatlarida malakali va malakasiz ishlovchilarning ish haqi darajasidagi farqning oshishi va ishsizlikning o'sishi;
50. Ish haqi yuqori bo'lgan mamlakatlarda ishlab chiqarish quvvatining ish haqi past bo'lgan mamlakatlarga o'tkazilishi;
  - a. ishchi kuchi mobilizatsiyasining oshishi global beqarorlik manbai sifatida;
  - b. ommaviy urbanizatsiya bolani bog'liq ravishda global demografik, vujudga kelishiga olib kelishi;
51. texnologik va tarkibiy o'zgarishlarning xalqaro keskinlik va ixtiloflar vujudga kelishiga olib kelishi;
52. globallashtirishning jahon ekologik tizimiga salbiy ta'sir ko'rsatishi va istiqbolida mamlakatlar o'rtasidagi mojoralar manbaiga aylanishi.
53. Global bozorlar shakllanishi va ularning xususiyatlari.
54. Globallashtirish sharoitida erkin savdo va proteksionizm savdo siyosatlarini o'rtasidagi nisbat.
55. Jahon iqtisodiyoti globallashtirish sharoitida tashqi savdoni tartibga solishni tartib va notarif usullari o'rtasidagi nisbat.
56. Xalqaro savdoning geografik va tovar tarkibi hamda ularni diversifikatsiyalashtirish yo'nalishlari.
57. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozining xalqaro savdo miqyosi, tarkibi va yo'nalishlariga ta'siri.
58. Xalqaro savdo dinamikasi va o'zgarish xususiyatlari.
59. Xalqaro savdoda rivojlangan mamlakatlarining tutgan o'rni.
60. Rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotida tashqi savdoning ahamiyati.
61. Xalqaro savdo rivojlanishida xalqaro iqtisodiy tashkilotlarning roli.
62. Umumjahon savdo tashkilotining jahon iqtisodiyoti globallashtirish va tashqi savdo erkinlashuvidagi faoliyati.
63. Mintaqaviy iqtisodiy integratsion birlashmalar doirasida xalqaro savdoni erkinlashtirish jarayonlari.
64. Umumjahon savdo tashkiloti va O'zbekiston.
65. O'zbekistonning Xalqaro savdo tashkilotiga kirishining afzalliklari va yo'qotishlari.
66. Global moliyaviy bozorlarning shakllanishi,

67. global moliyaviy bozorlarning amal qilishi va ularni tartibga solish vositalari.
68. Xalqaro moliya tashkilotlari va ularning xalqaro moliya munosabatlaridagi o'ri.
69. Xalqaro valyuta fondi va xalqaro valyuta munosabatlarini tartibga solish muammolari.
70. Xalqaro moliyaviy munosabatlarda TMKlarning o'ri.
71. Xalqaro valyuta fondining vazifalari va jahon moliyaviy-iqtisodiy inqiroziga qarshi kurash dasturlari.
- a. Mintaqaviy va milliy moliya bozorlarini rivojlantirish va ularni tartibga solish muammolari.
- b. Globallashtirish sharoitida o'tirish iqtisodiyoti mamlakatlarda davlat moliya siyosati.
72. Rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotida xalqaro moliya munosabatlarining o'ri.
73. Rivojlanayotgan mamlakatlarda moliyaviy tizimlardagi islohotlar.
74. O'zbekiston Respublikasi moliya bozori, holati, rivojlantirish tendensiyalar va rivojlantirish istiqbollari.
- a. O'zbekiston Respublikasini xalqaro moliya bozoriga integratsiyalashuvi muammolari.
75. Jahon ishchi kuchi bozori tushunchasining mohiyati, shakllanish sabablari va rivojlantirish omillari.
76. Jahon ishchi kuchi bozorining rivojlantirish bosqichlari.
77. Jahon ishchi kuchi bozori: ob'ektlari, sub'ektlari, amal qilish mexanizmi va vositalari.
78. Rivojlangan mamlakatlardagi demografik vaziyat va aholi qarishi.
- a. Jahon ishchi kuchi bozorining asosiy markazlari, hududlari.
79. Xalqaro ishchi kuchi migratsiyasi va uning asosiy ko'rinishlari.
80. Xalqaro ishchi kuchi migratsiyasining tarkibi, yo'naltirishlari va migrantlarni o'ziga jalb qiluvchi markazlar.
81. Jahon iqtisodiyotida xalqaro ishchi kuchi migratsiyasining dinamikasi.
82. Mintaqalararo migratsion jarayonlar va ularning ustuvor oqimlari.
83. Pul o'tkazmalari va ularni ishchi kuchini eksport qiluvchi mamlakatlar iqtisodiyotiga ta'siri.
84. Ishchi kuchi eksportining eksportyor mamlakat iqtisodiyotiga ta'siri va jitmoliy-iqtisodiy oqibatlari.
85. "Aqlning oqib o'tishi".
86. Ishchi kuchi migratsiyasini importyor mamlakat iqtisodiyotiga ta'siri.
87. Global moliyaviy inqirozning jahon ishchi kuchi bozori miqyosi va tarkibiga ta'siri.
88. Xalqaro ishchi kuchi bozorini tartibga solishning xalqaro va milliy vositalari.
89. O'zbekiston Respublikasi fuqarolarini chet ellardagi faoliyatini tashkil etishni tartibga solish masalalari.
90. Transmilliy korporatsiyalarning mohiyati, belgilari va turlari.
91. Transmilliylik indeks va uni hisoblash uslublari.
92. Transmilliy korporatsiyalarning xalqaro reytingi.
93. Transmilliy korporatsiyalarning jahon iqtisodiyoti globallashtirishdagi o'ri.
94. Transmilliy korporatsiyalarning boshqaruv tizimi va xorijiy filiallari.
95. Jahon iqtisodiyotida xalqaro kapitalni taqsimlash va qayta taqsimlashda xalqaro korporatsiyalarning o'ri.
96. Xalqaro korporatsiyalar.
97. Millatlararo korporatsiyalar.
98. Transmilliy korporatsiyalarning mintaqaviy va tarmoq tarkibi, holati, rivojlantirish tendensiyalari.
99. Global moliyaviy iqtisodiy inqirozning TMKlar faoliyatiga ta'siri.
100. Transmilliy korporatsiyalar va jahon iqtisodiyoti globallashtirish jarayonlarining chuqurlashuvi.
101. O'zbekistonda transmilliy korporatsiyalar faoliyati.
102. O'zbekistonda moliya sanoat guruhlarini tuzish istiqbollari.
103. Milliy xavfsizlik tushunchasini mohiyati.
104. Milliy xavfsizlik turlari va ularning guruhlanishi.
105. Iqtisodiy xavfsizlik va uning turlari.
106. Tashqi va ichki xavflar.
107. Iqtisodiy xavfsizlik ko'rsatkichlari va indikatorlari tizimi.
108. Moliyaviy xavfsizlik ko'rsatkichlari va mezonlari. Jitmoliy xavfsizlik ko'rsatkichlari va mezonlari.
109. Oziq-ovqat xavfsizligi.
110. Yoqilg'i xavfsizligi ko'rsatkichlari va mezonlari tizimi.
111. Globallashtirish sharoitida iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda tashqi omillarning o'ri.
112. Tashqi iqtisodiy faoliyat va milliy manfaatlar taqdirlari.
113. Xorijiy investitsiyalarni jalb etish bilan bog'liq xavfsizlik va mamlakat raqobatbardoshligi.
114. Milliy va xalqaro raqobatbardoshlik tushunchalarining mohiyati.
115. Milliy raqobatbardoshlik ko'rsatkichlari va mezonlari. Iqtisodiy raqobat munosabatlari ko'rinishlari.
116. Mikro, mezo, makro va mega raqobatbardoshlik. Mamlakatning raqobat ustunliklari nazariyasi.
117. Mamlakat raqobatbardoshligini aniqlash usullari.
118. Globallashtirish sharoitida mamlakat milliy raqobatbardoshligini oshirish omillari.
119. Mamlakat raqobatbardoshligini oshirishda tarkibiy o'zgarishlar siyosatining o'ri.
120. Tashqi iqtisodiy aloqalar tarkibini diversifikatsiyalash muammolari.
121. Mamlakatni barqaror iqtisodiy rivojlantirishni ta'minlashda milliy iqtisodiyot xavfsizligi o'zining kuchayib borishi.

“Mehnat iqtisodiyoti” fanidan Davlat attestatsiya sinovi uchun dastur

1-mavzu. Mehnat to'g'risidagi fanning yuzaga kelishi va rivojlanishi

Mehnat to'g'risidagi fanning yuzaga kelishida Arastudan F.Smitgachia bo'lgan davr. Arastu asarlarida tovarlarning qiyoslana olishi muammosi haqida. Uilyam Petti va Per Buagiber tomonidan mehnat haqidagi fanga asos solinishi. Fransua Kene ta'limotida qishloq xo'jalik mehnatining yoritilishi. A.Smitning mehnat unumdorligi oshirishining asosiy shartlari haqidagi nazariyasi. Mehnatning unumli va unumsiz mehnatga bo'linishi. Qiyamatga oid mehnat nazariyasining rivojlanishida D.Rikardo ta'limoti. Qiyamatga oid mehnat nazariyasi va ishlab chiqarish omillari.

Mehnatni ikki tomonlama xarakteri. Abstrakt mehnat va real mehnat. —Mehnat to'g'risidagi nazariyaning rivojlanishida J.B.Sey, marjinalchilar va yangi klassiklarning roli. Bozor iqtisodiyoti va mehnat munosabatlari davlat tomonidan tartibga solib borish nazariyasi. Y.Shumpeter, J.M.Keyns va yangi klassi sintezlarning qarashlari. Ish bilan bandlik, foiz va pulning umumiy nazariyasi. Mehnat to'g'risidagi fanni yuzaga kelishida Islom iqtisodiyoti mafkurachilar va sharq iqtisodiy tafakkurining o'rni. A.Temurning iqtisodiy goyalari. Sohibqironning iqtisodiy siyosati zamirida inson, uning manfaati va tinch hayot kechirish muammolarining ko'rilishi.

2- mavzu. Mehnat iqtisodiyotining predmeti va uslubiyati

Mehnatning inson va jamiyat faoliyatidagi jifimoiy-iqtisodiy o'rni. Mehnat to'g'risidagi fanning yuzaga kelishi. Qiyamatga oid mehnat nazariyasining rivojlanishi. Mehnat to'g'risidagi nazariyaning rivojlanishi; Mehnat to'g'risidagi fanning yuzaga kelishida islom iqtisodiyoti mafkurachilari va Sharq iqtisodiy tafakkurining o'rni Mehnat iqtisodiyoti predmetining shakllanishi va rivojlanishi. Mehnat iqtisodiyotining bo'limlari va muammolari. Mehnat turlari va ularning xususiyatlari. Mehnat elementlari va mehnat jarayoni. Mehnatning namoyon bo'lish shakllari va funksiyalari. Mehnat ishlab chiqarish omili sifatida. Inson va jamiyat rivojlanishida ish vaqti hamda ayrim mehnat turlarini qiyosiy o'lash.

3- mavzu. Mehnat jarayonlari va uni tashkil etish

Mehnatni tashkil etish: mohiyati va hususiyatlari. —Mehnatni tashkil qilish tushunchasining paydo bo'lishi. F.Teylorning —mehnatni ilmiy asosda boshqarish nazariyasi. Hodimlar faoliyatini tashkiliy jihatdan taminlashning mohiyati va mazmuni. Jifimoiy mehnat munosabatlari tashkil qilish. Insonning jifimoiy ishlab chiqarishdagi holati.

Mehnat taqsimoti va kooperatsiyasi. Jamiyatda mehnat taqsimotining turlari. Korxonalarda mehnat taqsimotining asosiy ko'rinishlari. Korxonada mehnat kooperatsiyasini takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari. Ish o'rni - ishlab chiqarish makonining bir qismi. Ish o'rni ta'minlash. Ish o'rinlarining bir gator belgilar. Ish o'rinlarini tashkil etish, rejalashtirish va xizmat ko'rsatish. Xizmat ko'rsatish tizimi. Mehnat intizomi va uni rag'batlantirish. Mehnat sharoitlari va ularga baho berish. Chet ellarda mehnat faoliyatini tashkil etish va oqilonalashtirish nazariyasining rivojlantirishi. Mustaqil Hamdo'stlik Mamlakatlarda va O'zbekistonda mehnatni tashkil etish nazariyalarning rivojlanishi.

4- mavzu. Mehnat bozori: talab, taklif va muvozanat

Mehnat bozori: mohiyati, mazmuni va tuzilishi. Mehnat bozori — bozor iqtisodiyotining muhim elementi sifatida. Mehnat bozorining asosiy elementlari. Mehnat bozori tizimini boshqarishning konseptual modeli. Mehnat bozorida davlat siyosatining yo'nalishlari. Tashqi va ichki mehnat bozorlari elementlarining o'zaro harakati. Mehnat bozori kon'yukturasi. Mehnat bozorining ishlash mexanizmi. Ko'lam samarasi va o'rinni bosish samarasi. Talab va taklifning o'zaro aloqadorligi. Mehnat bozorining turlari: ularning segmentlarga bo'linishi va moslashuvchanligi. Mehnat bozoridagi taklif va ehtiyoj. Mehnat bozoridagi raqobat. Mehnat bozori modellari. Mehnat bozorining segmentlarga bo'linishi va moslashuvchanligi. Yollama xodimlar bilan ish beruvchilar o'rtasidagi munosabatlari, mehnat bozori sub'ektlari bilan ularning vakillari o'rtasidagi munosabatlari, mehnat bozori sub'ektlari bilan davlat o'rtasidagi munosabatlar. Birinchi va ikkinchi mehnat bozorlarining asosiy hususiyatlari. Ayollarning mehnat bozorida a'holi. Mehnat bozori va uning rivojlanishi bo'yicha nazariy qarashlar. Demografik tendensiyalar va ularning mehnat bozoriga ta'siri. Aholining keksayish muammosi. O'zbekistondagi demografik tendensiyalar. O'zbekistonning asosiy demografik ko'rsatkichlari.

Aholining ko'payib ketish muammosi. Mehnat bozoridagi eng yangi tamoyillar: globalashuv va milliy manfaatlar. Mehnat bozori va uni tartibga solishning asosiy yo'nalishlari. Mehnat bozoridagi davlat siyosatining yo'nalishlari. Mehnat bozoridagi passiv va faol siyosat. Davlat ish bilan bandlik xizmati. Mustaqil ish bilan bandlik va kichik biznesni qo'llab-quvvatlash. Ish bilan bandlikning no'anaviy shakllari. Jamoat ishlari dasturlari. Mehnat bozorining faoliyat ko'rsatish mexanizmi va uni modellashtirish.

5- mavzu. Mehnat resurslari va mehnat potentsiali

Mehnat resurslari jifimoiy-iqtisodiy kategoriya sifatida. Mehnat resurslarining shakllanishi. Mehnat resurslari tarkibi: hozirgi paytda faol va faol bo'lmagan aholi

turlarining tasnifi. Yollanib ishlaydiganlar va yollanmasdan ishlaydiganlar. Mehnat resurslaridan foydalanish, jamiyatning mehnat potentsiali.

"Aholi" haqida tushuncha. Aholini paydo bo'lishi. Mehnat resurslarini yosh jihatdan tuzilishi. Mehnat resurslarining sonini aniqlash. Mehnat resurslarini malakaviy tarkibi. —Mehnat salohiyatini haqidagi tushuncha va uning ijtimoiy-iqtisodiy mazmuni. Tashkilot salohiyatini shakllantirish va undan foydalanish. Mehnat potentsiali va mehnat resurslarining shakllanishida inson omili. Mehnat potentsialidan foydalanish. Mehnat resurslaridan samarali foydalanish yo'llari.

Mehnat resurslari balansini tuzish va ishga joylashishga muhtoj shaxslarni aniqlash. Mehnat resurslarining miqdori. Iqtisodiy faol aholi soni. Ish bilan bandlar soni. Ish bilan band bo'lmagan, ishga joylashishga muhtoj shaxslar sonini aniqlash. Mehnat resurslarining prognoz balansini tuzish. Mehnat resurslari hamda ishga joylashishga muhtoj shaxslar soni balansining ma'lumotlaridan foydalanish.

6- mavzu. Aholini ish bilan bandligi nazariyalari va ularni amalda qo'llanishi

Aholini ish bilan bandligining klassik va neoklassik nazariyalari. Klassik maktabning namoyandalari A.Smit va D. Rikardo ta'limotlarida bozor xo'jaligida to'liq ish bilan bandlik nazariyasining asoslanishi. J.Keyns va neokeynsning ish bilan bandlik nazariyasi. Hozirgi zamon neoklassik nazariyalarda ish bilan bandlik masalalari. A.Fillips inflyatsiya va ishsizlikning bir-biriga bog'liqligi haqida. Fillips egri chizig'i. Monetaristlar va neokonservativizm yo'nalishlarining vujudga kelishi. Milton Fridman maktabi. Ishsizlikning tabiiy me'yori to'g'risidagi gipotezalar. Neoklassik sintez. Ish bilan bandlikning hozirgi zamon nazariyalaridan foydalanish. Ish bilan bandlikning yangi makroiqtisodiy nazariyasi. Shartnomaviy ish bilan bandlik nazariyasi. Institutional yo'nalish. tuzish, tarmoq graflklarini marketing faoliyatida qo'llashning xususiyatlari.

7- mavzu. Aholi ish bilan bandligining shakllanishi va mohiyati

Aholini ish bandligining mohiyati va mazmuni. Ish bilan bandlikning turlari. Aholi bandligini ta'minlash va hayot darajasini oshirishning ustuvor yo'nalishlarining mazmun-mohiyati. Aholini ish bilan bandligini oshirishda kichik biznesni rivojlantirishni rag'batlantirish. Kichik biznesni yanada qo'llab-quvvatlash bo'yicha chora-tadbirlar. Xizmatlar ko'rsatish sohasini yanada jadal rivojlantirish ishlarini chuqurlashtirish katta ahamiyatga ega ekanligi. Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish bo'yicha hududiy dasturlarni tubdan qayta ko'rib chiqish va takomillashtirish. Xususiy sektorga qishloq joylarda ko'rsatilayotgan xizmatlar turlarini kengaytirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish. Mamlakatimizda ishchi kuchi bandligi va aholi daromadlarini oshirishda kasnachilik hamda shaxsiy yordamchi va dehqon xo'jaliklarida qoramol boqish sohaslarini rivojlantirish ahamiyati.

8- mavzu. Ishchi kuchi migratsiyasi va uning mehnat bozoriga ta'siri

Ishchi kuchi migratsiyasining ijtimoiy-iqtisodiy mazmuni va mohiyati. Ishchi kuchi migratsiyasiga ta'sir etuvchi omillar va uning mamlakat iqtisodiyotiga ta'siri. Mehnat resurslari hududiy safarbarligining mohiyati. Mehnat resurslarining mexanik harakati. Hududlar bo'yicha mehnat resurslarining taqsimlanishi va qayta taqsimlanishi. Mehnat resurslarining migratsion harakati. Mehnat resurslarining migratsion harakatiga ta'sir etuvchi omillar. Emmigratsiya. Immiqratsiya. Reemmiqratsiya. Migratsiya ko'rsatkichlari. Migratsion harakatning intensivligi. Migratsiya saldos. Migranlar oqimi. Mehnat resurslarining hududiy safarbarligini tartibga solish yo'llari. Mehnat migratsiyasining davlat tomonidan tartibga solinishi va uning asosiy ko'rinishlari. Yevroosiyo iqtisodiy hamjamiyatidagi mehnat migratsiyasining ko'lamini va geografyasi. O'zbekistonda mehnat migratsiyasi bo'yicha davlat siyosatining amalga oshirilishi

9- mavzu Ishsizlik: sabablari, hususiyatlari va kamaytirish yo'llari

Ishsizlik haqida umumiy tushunchalar. Ishsizlik shartlari. A.Ouken qonuni. Ishsizlikning tarqalishi va ishsizlar xarakati. Ishsizlikning davomiyligi. Ishsizlik bo'yicha natijalar. Ishsizlikning sabablari. O'zbekistonda ishsizlikning o'sish sabablari. Ishsizlikning ijtimoiy - iqtisodiy chiqimlari. Ishsizlik tasnifi. Ishsizlik turlari. Tabiiy ishsizlik Majburiy ishsizlik. Tarkibiy ishsizlik. Fiksion ishsizlik. Davriy ishsizlik. Yashirin ishsizlik. Ishsizlikning turli mezonlari bo'yicha tasnifi. Ishsizlikni kamaytirish yo'llari. Ish bilan bandlik va ishsizlikdan himoyalash siyosati. Ish bilan bandlik va ishsizlikdan himoyalash siyosatining uqumiy tuzilmasi. Ish bilan bandlikni o'sishini rag'batlantirish yo'nalishlari. Ishsizlikning jamiyat hayotiga ta'sir ko'rsatishi. Aholini ishsizlikdan himoya qilish bo'yicha davlat tadbirlari. Kasbga qayta o'qitish. Ta'lim berish tizimini kengaytirish. Bo'sh ish joylari haqida ahborotlarni tarqatish. O'zbekistonda ishsizlik muammosining ayrim xususiyatlari.

10- mavzu. Mehnat unumdorligi: tushunchasi, o'lchash omillari va zaaxivalari

Mehnat unumdorligi va uning ahamiyati. Mehnat unumdorligi, samaradorligi va mahsuldorligi. Mehnat unumdorligini o'lchash usullari. Korxonada mehnat unumdorligini oshirish zahiralarning tahlili va monitoringi. Mehnat unumdorligini oshirish bo'yicha tadbirlar ishlab chiqish. Korxonada mehnat unumdorligi ko'rsatkichlarini rejalashtirish va uning muammolari. Rejalashtirishdagi metodlar, modelar va axborotlar. Rejalashtirishni takomillashtirish yo'nalishlari. Mehnat unumdorligi ko'rsatkichlarini prognozlashirish asoslari, usullari, modellari va bosqichlari. Mehnat unumdorligini rejalashtirishda ekspert usulining ustuvorligi. Mehnat unumdorligi ko'rsatkichlarini prognozlashirishni

takomillashtirish. Korxonada mehnat unumdorligi ko'rsatkichlari monitoringi va uni o'tkazishni takomillashtirish yo'nalishlari.

11- mavzu Aholining turmush darajasi, daromadlari va uni davlat

tomondan tartibga solish

Aholi daromadlari va ularni taqsimlanishi bo'yicha nazariy qarashlar. Turmush darajasining iqtisodiy, ijtimoiy, demografik, qiymat va natural ko'rsatkichlari. Aholi turmush darajasini tahlil qilishning asoslari. Aholi daromadlari va ularning shakllanish manbalari. Aholi daromadlarining manbalaridan umumli foydalanish yo'nalishlari. Aholi daromadlarining asosiy ko'rsatkichlari va omillari. Aholi daromadlarini taxlil qilish asoslari. Aholi daromadlarini tahlil etishning yutuqlari va kamchiliklari, hamda ularni bartaraf etish yo'llari. Aholi daromadlarini oshirishning muammolari va ularni yechimlari.

12- mavzu. Personal va inson resurslarini boshqarish

Insonning korxonada va tashkilotdagi roli va uni boshqarish. Personalni ijtimoiy-psixologik jihatdan boshqarishning nazariy muammolari. Korxonalarda personalni shakllantirish va tashkil qilish amaliyoti

13- mavzu. Ish haqini tashkil etish va uni isloh qilish

Ish haqining mohiyati. Minimal ish haqi nazariyasi va uni qo'llashning xorijiy amaliyoti. Ish haqini tashkil etish tamoyillari – daromadlar va mehnatga haq to'lash siyosatini ishlab chiqishning metodologik asosi. Tarif tizimi – ish haqini tashkil etish unsuri sifatida. Ish haqiga koeffitsiyentlar. Ish haqini isloh qilishning asosiy yo'nalishlar.

14 – bob. Mehnatga haq to'lash tizimlarini tashkil etish

Mehnatga haq to'lash tizimlari tushunchasi va ularning tasnifi. Ish haqining ishbay hamda vaqtbay tizimlarini qo'llash. Asosiy ish natijalari uchun rag'batlantirish tizimlarini ishlab chiqish va ularning samaradorligini aniqlash. Korxonalarda ish haqiga qo'shimchalar va ustamalarini, shuningdek bir marta beriladigan mukofotlarni qo'llash.

15- mavzu. Aholini ijtimoiy muhofaza qilish

Aholini ijtimoiy muhofaza qilishning zaruriyati, mohiyati, turlari. Aholini ijtimoiy muhofaza qilishning asosiy yo'nalishlari.—Ijtimoiy muhofaza qilish tushunchasi va uning asosiy yo'nalishlari. Ijtimoiy muhofaza tizimini —ijtimoiy xatarl kategoriyasi. Ijtimoiy muhofaza sub'ektlari. Ijtimoiy muhofaza darajalari. Ijtimoiy muhofaza predmetlari va ularning tarkibi. Ijtimoiy muhofaza prinsiplari. Ijtimoiy muhofazani baholash mezonlari. Samarali ijtimoiy muhofazalash. Ijtimoiy institutlar va xodimlarni ijtimoiy muhofaza qilish mexanizmi. Ijtimoiy muhofaza shakllari va mexanizmlarini amalga oshirishda davlatning roli. Ijtimoiy kafolatlar. Ijtimoiy muhofaza qilish konsepsiyasini shakllantirish tarixi. Yollanma xodimlar huquqlari va manfaatlarini muhofaza

qilish. Ijtimoiy muhofaza qilishning asosiy tamoyillari. Ijtimoiy kafolatlarining asosiy vazifasi. Mehnatga qobiliyati aholining ijtimoiy kafolatlari to'g'risidagi qonunlar. O'zbekiston Respublikasida aholini ijtimoiy muhofaza qilish tizimining o'ziga xos xususiyatlari. Ijtimoiy muhofaza qilishning manzilli tizimi. Aholining kam ta'minlangan qismini manzilli ijtimoiy muhofaza qilishning o'zi xos xususiyatlari va manbalari. Kam ta'minlangan aholini ijtimoiy muhofaza qilish samaradorligini oshirish yo'llari. Ishsizlarni ijtimoiy muhofaza qilish mexanizmlari. Natfaqxo'rlarni ijtimoiy muhofazalash.

Aholining ijtimoiy muhofaza qilishni samarali tizimini vujudga keltirish muammolari. Xorijiy mamlakatlarda aholini ijtimoiy muhofaza qilish tajribalari va ularni O'zbekistonda qo'llash imkoniyatlari.

16- mavzu. Mehnat munosabatlari boshqarish

Mehnatni boshqarish xususiyatlari. Ijtimoiy mehnat sohasi. Mehnatni boshqarish funksiyalari. Mehnatni boshqarish tizimi. Mehnatni boshqarish turlari va metodlari. Mehnatni boshqarishning davlat shakllari. Mehnatni boshqarishning shartnomali shakllari. O'zbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligining mehnatni boshqarishdagi roli. Mehnat vazirligining asosiy vazifalari. Mehnat vazirligining boshqaruv jaryoni. Vazirlik faoliyatini tashkil etish. Mehnat vazirligiga bo'ysunuvchi tashkilotlar. Makroiqtisodiy va mikroiqtsodiy darajalarda mehnatni boshqarish. Mehnatni boshqarishning xalqaro darajasi. XMTrning asosiy vazifalari. Korxonada mehnatni boshqarish. Davlat darajasida mehnatni boshqarish. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida mehnatni boshqarish tizimini takomillashtirish.

Asosiy darsliklar va o'quv qo'llanmalar

1. Labor Economics / George J. Borjas.-Mc.Graw-Hill, Irwin USA, 2013. –818 r.
2. Labor Economics Pierre Cahuc, Stéphane Carcillo, André Zylberberg, William McCuaig The MIT Press Cambridge, Massachusetts London, England 2014, - 1021 r.
3. Abdurahmonov Q.X, Zokirova N.Q. Mehnat iqtisodiyoti va sotsiologiyasi. O'quv qo'llanma. - T.: «Fan va texnologiya», 2013. – 536 b.
4. Abdurahmonov Q.X. Mehnat iqtisodiyoti: nazariya va amaliyot. Darslik. – T.: Mehnat, 2019. –592 bet.
5. Modern labor economics: theory and public policy / Ronald G. Ehrenberg, Robert S. Smith. — Eleventh ed. Copyright © 2012, 2009 by Pearson Education, Inc. All rights reserved. -650 r.
- 5..Abdurakhmanov K., Zokirova N. Labour Economics and Sociology: Edited by: Prof. Dr. E.S.Margiant, SE., MM. Tutorial - Jakarta.: Gunadarma Publisher, 2013, 430-p.
6. Subanov B.D., Dodobayev Yu.T. Ekologiya i bezopasnost jiznodayatelnosti.

- Uchebnoye posobiye. – T.: Sharq, 2013. – 307 str.
7. Dubrovina L.A., Kamenskij A.S. Ekonomika truda. Uchebnik. – M.: Dashkov i K, 2012–232s.

Qo'shimcha adabiyotlar

7. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi – T.: O'zbekiston, 2014. – 46 b.
8. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni. «Xalq so'zida» gazetasi, 2017 yil 8 fevral, №28 (6722).
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning Oliy majlisga murojati nomasi. 2020 yil 24 yanvar. <https://www.dv.uz/oz/news/papers/postanie-prezidenta-respubliki-uzbekistan-shavkata-mirziyoeva-olij-mazhlisu-2020>
10. Mirziyoyev SH.M. "Yuqori kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz" - T.: O'zbekiston, 2017.
11. Mirziyoyev SH.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda yarqo etamiz. – T.: «O'zbekiston», 2016. – 56 b.
12. Shodmonov SH.SH., G'ofirov U.V. Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik. – T.: Iqtisod-moliya, 2010. – 728 bet.
13. Muxammetov M.M. va boshqalar Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik. – T.: Fan va texnologiya, 2018.
14. Бурганов Р.А., Экономическая теория. Учебник. – Москва.: «Инфра-М», 2016. – 562 стр.
15. Экономическая теория: Учебник для бакалавров/Под общ. ред. А.А.Кочеткова. 5-изд. Переаб. и доп.- М.: издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2014.-696 стр.

Mehnat iqtisodiyoti fanidan YDA uchun savollar bazasi

1. Mehnat iqtisodiyoti fanining ahamiyati va mohiyati
2. Mehnat resurslarining taqsimlanishi va qayta taqsimlanishi
3. Ishsizlikni kamaytirishning asosiy yo'nalishlari
4. Ish haqi tizimini takomillashtrish yo'nalishlari
5. Mehnat resurslarini aniqlashda balans usulidan foydalanish
6. Mukofotlash tizimlarining samaradorligini aniqlash uslubiyoti
7. Xorijda ish haqini tashkili etish va uni tartibga solish
8. Mehnat bozorini shakllantirishning chet el tajribalari
9. Mehnat unumdorligini tahlil etish
10. Korxonada ish haqi jamg'armasini tashkil etish
11. Korxonaning ishchi kuchi bilan ta'minlanishini tahlil etish
12. Xalqaro Mehnat Tashkiloti va ijtimoiy mehnat munosabatlari tartibga solish
13. Kam ta'minlangan oilalarni hisobga olish va ularga moddiy yordam tayinlash mexanizmi

14. Mehnat sharoitlari va ularga baho berish
15. Mehnat intizomi va uning mehnat unumdorligini ta'siri.
16. Mehnat iqtisodiyoti nazariya fanida mehnatga oid bilimlarning rivojlanishi
17. Mehnat to'g'risidagi fanning rivojlanishiga hissa qo'shgan olimlarning nazariyalari
18. Mehnat iqtisodiyotining darjaviy bo'limlari va muammolari.
19. Insonning mehnat qilish qobiliyati.
20. Mehnat intizomi, uning qismlari, oshirish yo'llari.
21. Mehnat sharoitlari va ularga baho berish.
22. Ijtimoiy mehnat munosabatlari asosiy tamoyillari.
23. Bandlik xizmati tashkilotlarining faoliyatini takomillashtirish.
24. Xorijiy mamlakatlardagi mehnat bozorining modellari va uni respublikamizda qo'llash.
25. Mehnat bozorini tartibga solishning xududiy usullari
26. Inson omili va u bilan bog'liq tushunchalar
27. Mehnat resurslari balansini tuzish uslubiyoti
28. Ish bilan bandlikning yangi makroiqtisodiy nazariyasi.
29. Shartnomaviy ish bilan bandlik nazariyasi.
30. Bozor iqtisodiyoti davrida aholining ish bilan bandligini oshirish.
31. Xorijda aholining ish bilan bandligi tajribalari va ularni respublikamizda qo'llash.
32. Aholini ish bilan bandligi infratuzilmasini rivojlantirish
33. Ishsizlik sabablarining sosiologik baholash.
34. Ishchi kuchi taktikini istiqbolli shakllantirish
35. Personalni boshqarish tizimi.
36. Personalni boshqarish strategiyasi
37. Bozor iqtisodiyotiga o'tish davrida mehnat unumdorligini oshirish.
38. Mahsulotning mehnat sarfini taxlili.
39. Mahsulotning mehnat sarfini taxlili
40. Aholi ehtiyojlarini va tushush darajasiga ta'sir etuvchi omillar.
41. Daromadlarni tartibga solishda soliqqlarning roli.
42. Aholi daromadlari va tushush tarzini yaxshilashning usuliyot yo'nalishlari.
43. "Yalpi" va "sof" ish haqi.
44. Birlamlik ish haqi siyosati.
45. Ish haqini isloh qilish yo'llari.
46. Mehnatni rag'batlantirish va uning turlari.
47. Ish haqini tartibga solish
48. Asosiy ish natijalari uchun rag'batlantirish tizimi.
49. Bir marta beriladigan mukofotlarni qo'llash.
50. Ijtimoiy institutlar va xodimlarni ijtimoiy muhofaza qilish mexanizmi.
51. O'zbekiston Respublikasida pensiya ta'mini tizimi.
52. Kasaba uyushmalarining aholini ijtimoiy muhofazalash tizimiga roli.
53. O'zbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligining mehnatni boshqarishdagi roli.

54. Makroiqtisodiy va mikroiqtisodiy darajada mehnatni boshqarish.
55. Mehnatning inson va jamiyat faoliyatidagi ijtimoiy-iqtisodiy o'rni.
56. Mehnat iqtisodiyoti predmetining shakllanishi va rivojlanishi.
57. Mehnat iqtisodiyotining darjaviy bo'limlari va nuqumolari.
58. Mehnat turlari va ularning xususiyatlari.
59. Mehnat elementlari va mehnat jarayoni.
60. Mehnatning namoyon bo'lish shakllari va funksiyalari.
61. Mehnat ishlab chiqarish omili sifatida.
62. Inson va jamiyatning rivojlanishida ish vaqti va ayrim mehnat turlarini qiyosiy o'lchash.

"Moliya va soliqlar" fanidan

Davlat attestatsiya sinovi uchun dastur

1-Mavzu: "Moliya va soliqlar" fanining mohiyati va funksiyalari

"Moliya va soliqlar" fanining mohiyati va funksiyalari Moliya va davlatning g'vujudga kelishi, uning resurslariga bo'lgan ehtiyojining rivojlanishi. To'var-pul, taqsimlash, qayta taqsimlash munosabatlari va moliya. Moliyaning ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati, taraqqiyot qonuniyatlari, to'var-pul munosabatlarining qanrab olish sohasi va ijtimoiy faktor ishlab chiqarishdagi roli jamiyatning iqtisodiy tuzumi, davlatning tabiati va funksiyalari bilan belgilanishi. Moliyaning ijtimoiy-iqtisodiy mohiyatini ifodalovchi tarifi. Moliya va moliyaviy munosabatlarning xarakterli belgilari. Moliya yordamida ifodalanadigan pul munosabatlari. Moliya va YalM hamda MDni taqsimlash va qayta taqsimlash. Zamonaaviy iqtisodiyot va davlat moliyasi. Moliya va ishlab chiqarish kuchlari taraqqiyotining darajasi. Mamlakat iqtisodiyotining ahvoli va moliya. Moliyaning moddiy mazmuni. Moliya iqtisodiy kategoriya sifatida. Moliya va baho. Moliya va kredit. Moliya va ish haqi. Moliya va soliq. Ularning o'xshash va farqli jihatlari. Moliyaning taqsimlash va nazorat funksiyalari.

2-Mavzu: Moliyaviy siyosat

Moliyaviy siyosatning mazmuni va printsiplari. Moliyaviy boshqaruvning barcha tizimi davlatning moliyaviy siyosatiga asoslanishi. Moliyaviy siyosatning moliyaviy boshqaruv tizimida eng asosiy element hisoblanishi. Moliyaviy siyosat davlatning moliyaviy munosabatlari sohasidagi mustaqil faoliyati ekanligi. Uning davlatning u yoki bu iqtisodiy va sotsial rivojlanish dasturini amalga oshirish uchun tegishli moliyaviy resurslar bilan ta'minlashga qaratilganligi. Moliyaviy siyosatning tarkibiy qismlari (yo'nalishlari). Byudjet siyosati, soliq siyosati, pul siyosati, kredit siyosati, baho siyosati, investitsion siyosat, sotsial moliyaviy siyosat, boj siyosati. Byudjet siyosatini belgilovchi omillar, uning faqat byudjet jarayoniga tegishli emasligi.

3-Mavzu. Moliya tizimi

Moliya tizimining sohalari va bo'g'inlari. Moliya tizimining tarifi. Moliya tizimining sohalari va bo'g'inlari. Davlat moliyasi va mahalliy moliya hamda xo'jalik yurituvchi subektlar moliyasining bo'g'inlari. Moliya tizimining har bir

sohasi va bo'g'iniga pul fondlari va daromadlarini shakllantirish va ulardan foydalanishning o'ziga xos bo'lgan shakllari va metodlarining tegishli ekanligi.

4-Mavzu. Moliyaviy boshqaruv

Moliyaviy boshqaruvning mazmun-mohiyati. Tarifi, maqsadi va vazifalari. Moliyaviy boshqaruvning boshqariladigan (objektlar) va boshqaruvchi (subektlar) tizimlar yagonaliigidan iboratligi. Moliyaviy boshqaruvning asosiy metodologik printsiplari, konkret metodlari va shakllari. Moliyaviy rejallashtirish, boshqarilash (prognozlashtirish); dasturlashtirish; moliyaviy tartibga solish; moliyaviy nazorat; moliyaviy qonunlarni (qonunchilikni) qabul qilish; moliyaviy resurslarni jalb qilish. Moliyaviy boshqaruv organlari va ularning vazifalari. Moliya tizimini umumiy boshqarish va uni amalga oshiruvchi organlar.

5-Mavzu: Moliyaviy rejallashtirish va tartibga solish

Moliyaviy rejallashtirish va boshqarilash. Har qanday sotsial-iqtisodiy jarayonlarni boshqarish tizimining asosiy bosqichlardan biri rejallashtirish ekanligi. Uning istiqbolga yo'naltirilgan qarorlarni qabul qilish bo'yicha faoliyat deb talqin qilinishi. Moliyaviy rejallashtirishning tarifi. Moliyaviy rejallashtirish va moliyaviy reja. Moliyaviy rejallashtirishning harakat etish doirasi. Uning asosiy vazifalari. Moliyaviy rejallashtirish amaliyotida qo'llaniladigan asosiy metodlar. Moliyaviy rejallashtirish jarayonining asosiy bosqichlari. Moliyaviy rejallashtirish turlari: strategik moliyaviy rejallashtirish; joriy moliyaviy rejallashtirish, ularning funksiyalari va o'ziga xos xususiyatlari.

6-Mavzu. Moliyaviy nazorat

Moliyaviy nazorat: mazmuni, sohalari, ob'ekti, predmeti, tizimi, vazifalari, printsiplari. Moliyaviy nazoratning ikki yo'nalishida (aspektida) qaralishi va ularning o'zaro bog'liqligi. Tarifi. Qanrab olish sohasi. Moliyaviy nazoratning predmetini ifodalovchi moliyaviy ko'rsatkichlar. Moliyaviy nazorat moliya funksiyalarining amalga oshirilish shakli ekanligi. Moliyaviy nazorat sohalari: davlat moliyaviy nazorati; nodavlat moliyaviy nazorati. Moliyaviy nazorat o'zichiga oluvchi tekshiruvlar. Moliyaviy nazorat tizimining bir tipliligi va uning elementlari. Moliyaviy nazoratning oldida turgan eng asosiy vazifalar. Moliyaviy nazoratni tashkil etishning asosiy printsiplari: mustaqillik; ob'ektivlik; kompetentlik (layoqatlilik, qodirlik); oshkoralik. Moliyaviy nazoratning amaliy xarakter kasb etuvchi printsiplari: natijalilik; nazoratchilar tomonidan talab qilinadiga mtalablarning aniqligi va mantiqiyiligi; nazorat sub'ektlarining sotib oluvchammasligi; tekshirish va taftish

7-Mavzu. Davlat va mahalliy moliya

Byudjet va byudjet tizimi: byudjetning ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati, byudjet tizimi, byudjetlarning daromadlari va xarajatlari. Byudjet jarayoni: byudjet jarayonining mazmuni va uning qatnashchilari, byudjet loyihalasini tayyorlash, byudjetni ko'rib chiqish va tasdiqlash, byudjet ijrosi, davlat va mahalliy moliyaviy nazorat, byudjet ijrosi bo'yicha hisobot. Byudjetlararo munosabatlari: byudjetlararo munosabatlar mazmuni va mohiyati, byudjetlararo munosabatlarning shakllari. Davlat krediti: Davlat kreditining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati, davlat qarzi, davlat kreditini

boshqarish. Byudjetdan tashqari fondlar: byudjetdan tashqari fondlarning maqsadi va vazifalari, byudjetdan tashqari fondlarni tashkil qilish manbalari, tashkil qilish tartibi va ulardan foydalanish.

8-Mavzu. Korxonalar moliyasi

Mamlakat moliya tizimida korxonalar moliyasi: korxonalar moliyasining mohiyati va funksiyalari; korxonalar moliyasining tashkiliy tamoyillari; korxonalar moliyasini boshqarish tizimining tuzilishi; moliyaviy menejering maqsadi, vazifalari va funksiyalari. Korxonani moliyaviy boshqaruv tizimida rejalashtirish va tahlil: bozor iqtisodiyoti sharoitida rejali-tahlil funksiyasining mantiq va mazmuni; rejalashtirish va tahlil jarayonlarini axborot ta'minoti; analitik koefitsientlar tizimi; moliyaviy rejalashtirish. Korxonalar moliyaviy resurslari: investitsion jihatdan. Korxonalar moliyasining investitsion faoliyati; aylanna aktivlarni boshqarish.

Korxonaning daromadlari, xarajatlari va foydasi: daromadlar va xarajatlar tushunchasi, mohiyati va turlari; foyda va uning mohiyati, turlari; foydalilik va rentabellikni boshqarish. Korxonada pul aylannasi va hisob-kitoblar tizimi: Korxonada pul aylannasi; naqd pulsiz hisob-kitoblarni tashkil etish tamoyillari; akkreditiv hisob-kitoblar.

9-Mavzu. Sug'urta tashkilotlari moliyasi

Sug'urtaning moliyaviy himoya instituti sifatidagi mohiyati: asosiy ta'rif tushunchasi; sug'urta turlarining klassifikatsiyasi; brutto-mukofot va uning tarkibiy tuzilishi; sug'urta tashkilotlarining sug'urta zahiralari. Sug'urta tashkilotlarining moliyaviy modellari: sug'urta tashkilotlarining aktivlari va mablag' manbalari; sug'urta tashkilotlari faoliyatining moliyaviy natijalarini shakllantirish; sug'urta tashkilotlarining to'lov qobiliyatini baholash; sug'urta tashkilotlarining moliyaviy faoliyatini byudjetlashtirish.

10-Mavzu. Uy xo'jaligi moliyasi

Uy xo'jaligi moliyasi iqtisodiy kategoriya sifatida; uy xo'jaligining moliyaviy qarorlari. Uy xo'jaligi moliyasi byudjeti: Uy xo'jaligi moliyasi byudjetning daromadlar qismi; Uy xo'jaligi moliyasi byudjetning xarajatlar qismi.

11-Mavzu. Xalqaro moliya

Xalqaro moliya: mazmuni va tashkiliy tamoyillari; Global moliyaviy tashkilotlar va ularning funksiyalari; mintaqaviy xalqaro moliyaviy tashkilotlar.

12-Mavzu. Pul nazariyalari.

Pulning metallilik nazariyasi. Pulning nominallik nazariyasi. Pulning miqdoriylik nazariyasi. Zamonaaviy monetarizm nazariyasi. Pulning metallilik nazariyasining yuzaga kelish shart-sharoitlari. Pulning metallilik nazariyasining asoschilari va namoyondalari: U. Stefford, T. Men, D. Nors, J. Chayld, A. Monkreten, J. Kolber, I. Yusti, G. Skaruffi, F. Galiani. Ilk merkantilshtar va ularning nazariy qarashlari. Faol "pul balans" tushunchasi. So'nggi merkantilshtar va ularning nazariy qarashlari. "Umumiy savdo balans" tushunchasi. XIX va XX asrlarda pulning metallilik nazariyasini rivojlantirishga bo'lgan urinishlar. Pulning metallilik nazariyasiga nisbatan tanqidiy qarashlar. Pulning nominallik nazariyasining yuzaga kelish shart-sharoitlari va asosiy qoidalari. Pulning

nominallik nazariyasining asoschilari va namoyondalari: J. Berkli, G. Knapp, F. Bendiksen. Pulning nominallik nazariyasini XX asrda rivojlantirish. Pulning miqdoriylik nazariyasini yuzaga kelish sabablari va asosiy qoidalari. Pulning miqdoriylik nazariyasining asoschisi va namoyondalari: J. Boden, J. Lokk, D. Yum, Sh. Monteske. Pulning miqdoriylik nazariyasiga nisbatan tanqidiy qarashlar. M. Fridmen tomonidan zamonaaviy monetarizm nazariyasining yaratilishi va uning asosiy qoidalari. Zamonaaviy monetarizm nazariyasining amaliy ahamiyati.

13-Mavzu. Kreditning zarurligi, mohiyati va funksiyalari.

Kredit tushunchasi va uni iqtisodiy kategoriya sifatida vujudga kelishi. Fondlar (kapital)ning aylanishining o'ziga xos xususiyatlari va kreditning zarurligi. Kreditning mohiyati va uning funksiyalari. Kredit qonuniyatlari va chegaralari. Kreditning tamoyillari va ularning moxiyati. Kreditning bozor iqtisodiyotidagi roli. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida kreditning roli va ahamiyati.

14-Mavzu. Kredit munosabatlarining rivojlanish bosqichlari

Natural va tovar xo'jaligida kredit munosabatlarining yuzaga kelishi. Kredit munosabatlari va kredit bozorining tarixiy rivojlanish jarayonlari. Boshqariladigan kredit munosabatlariga o'tilishi. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida kredit munosabatlarining ahamiyati.

15-Mavzu. Kredit turlari va shakllari

Kreditning asosiy shakllari va ularning tavsifi. Kreditning turlari va ularning kreditlash jarayonidagi o'rni. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi sharoitida sharoitida kreditning roli va ahamiyati. Ssuda kapitali, ssuda foizining mazmuni va uning funksiyalari. Ssuda foiziga ta'sir qiluvchi omillar. Ssuda foizi normasi va uning o'zgarishi. Bozor munosabatlari sharoitida ssuda foizining roli. Kreditning tamoyillari va ularning moxiyati. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi sharoitida kreditlar bo'yicha foizlar o'sishining asosiy sabablari.

16-Mavzu: Kreditning bahosi va unga ta'sir qiluvchi omillar

Kreditning bahosi tushunchasi. Nominal foiz stavkasi. Real foiz stavkasi. Oddiy foizlar va ularni hisoblash tartibi. Murakkab foizlar va ularni hisoblash tartibi. Ssuda kapitallari bozori va uning segmentlari. Qisqa muddatli pul bozorida kreditlar bahosining shakllanishi. Kapital bozorida o'rta va uzoq muddatli kreditlar bahosining shakllanishi. Kreditning bahosiga ta'sir qiluvchi omillar. Markaziy bankning hisob (diskont) stavkasi. Markaziy bankning lombard stavkasi.

17-Mavzu. Banklarning kelib chiqishi va bank tizimi

Banklarning kelib chiqish tarixi va uning mohiyati. Banklarning funksiyalari. Bank tizimi va uning rivojlanish bosqichlari. Banklarning turlari va ular faoliyatini o'ziga xos xususiyatlari. O'zbekiston Respublikasi bank tizimi, uning pog'onalari, maqsad va vazifalari. O'zbekiston Respublikasi bank tizimini isloh qilish va erkinlashtirishning ustuvor yo'nalishlari. Xorijiy davlatlar bank tizimi va uni o'ziga xos xususiyatlari. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozining bank tizimiga ta'siri.

18-Mavzu: Markaziy bank va uning funktsiyalari

Markaziy bankning vujudga kelishi va uning tuzilishi. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining maqsadi va vazifalari. Banklarning banki sifatida Markaziy bankning faoliyati va davlat bilan aloqasi. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki faoliyatining asosiy yo'nalishlari. Ba'zi chet el Markaziy banklari faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari.

19-Mavzu: Inflyatsiya va uning turlari. Pulning barqarorligini ta'minlash yo'llari

"Inflyatsiya" tushunchasining mazmuni va inflyatsiyaning turlari. Inflyatsiyaning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari. Inflyatsiyaga qarshi kurash va pulning barqarorligini ta'minlash yo'llari. "Inflyatsiya" tushunchasining mazmuni. Inflyatsiyani yuzaga keltiruvchi sabablar. Inflyatsiyaning turlari: talab inflyatsiyasi; chiqim inflyatsiyasi; yashirin inflyatsiya; sudraluvchi inflyatsiya; yo'rg'aloqchi inflyatsiya; giperinflyatsiya; lokal inflyatsiya; global inflyatsiya. Inflyatsiyaning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari. Inflyatsiyaning makroiqtisodiy o'sish sur'atlariga ta'siri. Inflyatsiyaning investitsion jarayonlarga ta'siri. Inflyatsiyaning aholi turmush darajasiga ta'siri. Inflyatsiyaga qarshi kurash va pulning barqarorligini ta'minlash yo'llari. Inflyatsion targetlash. Ish haqining o'sishini nazorat qilish. Pul massasining o'sishini jilovlashga qaratilgan monetar siyosatni amalga oshirish. Davlat byudjeti xarajatlarini qisqartirish. Ish haqining o'sishini nazorat qilish. Soliqqa tortish tartibini o'zgartirish. Pullar taklifini tartibga solish.

20-Mavzu: Xalqaro valyuta munosabatlari va ularni tartibga solish masalalari

Xalqaro iqtisodiy aloqalar - valyuta munosabatlarining asosi sifatida. Valyuta tizimi va uning elementlari. O'zbekiston Respublikasining valyuta munosabatlari va qonuniyatlari. Valyuta kursi va uning turlari ta'sir qiluvchi omillar. Valyuta tizimi va uning turlari. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida valyuta munosabatlarini tartibga solish yo'llari.

21-Mavzu: Xalqaro moliya institutlari va ularning turlari

Xalqaro moliya institutlarining tashkil topishi va maqsadi. Xalqaro valyuta fondi(XVF)ning tashkil topishi va rivojlanishi. XVF ning maxsus fondlari. XVFrning xalqaro valyuta-kredit munosabatlarini tartibga solishdagi roli. Xalqaro tiklanish va taraqqiyot banki (XTTB), uning tashkil topishi, maqsadi, vazifalari va tashkiliy tuzilishi. Xalqaro rivojlantirish assotsiatsiyasi. Xalqaro moliya korporatsiyasi. Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki (ETTb), uning tuzilishi va asosiy vazifalari, maqsadi va tashkiliy tuzilishi. Yevropa hamjamiyatining mintagaviy valyuta-kredit va moliyaviy tashkilotlari. Yevropa investitsiya banki. Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki. Xalqaro hisob-kitoblar banki va uning

operatsiyalari. Islom Taraqqiyot banki. Osiyo taraqqiyot banki. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi sharoitida xalqaro moliya institutlarining o'rni.

22-Mavzu: Soliqlarning iqtisodiy mohiyati va ahamiyati

Soliqlar va soliq munosabatlarining vujudga kelishi. Soliq munosabatlarining rivojlanish bosqichlari. Soliq tushunchasi. Soliqlarning iqtisodiy mohiyati. Soliqlarning funktsiyalari va vazifalari. Soliqqa tortish tamoyillari. Soliqlarning guruhlanishi. Soliqlarning umumiy belgilari. Soliqlarning davlat byudjeti daromadlaridagi o'rni. Soliqlar, yig'imlar, bojlar va boshqa soliqsiz to'lovlarning o'xshash va farqli jihatlari. Soliq elementlari. Soliq imtiyozining turlari. Soliq stavkalarining turlari. Soliq yuki va og'irligi. Soliqlarni mamlakatdagi makroiqtisodiy barqarorlikka va investitsion muhitga ta'siri. YalMni qayta taqsimlashda soliqlarning roli. Soliq mexanizmi. Soliq munosabatlarining hozirgi holati.

23-Mavzu. Soliq tizimi va soliq siyosati

Soliq tizimining mohiyati va ahamiyati. Soliq tizimining tarkibiy tuzilishi. Soliq tizimining elementlari. Soliqlar va soliqdarga tenglashtirilgan majburiy to'lovlarni guruhlash: iqtisodiy mohiyatiga ko'ra; davlat byudjetiga tushushiga ko'ra; to'lovchilar turiga ko'ra. Soliq tizimida to'g'ri va egri soliqlarning nisbati. Soliq tizimining amaldagi holati tahlili. Umumbelgilangan tartibdagi soliq tizimi. Soddalashtirilgan soliq tizimi. Soliq tizimidagi mavjud muammolarni bartaraf etish yo'llari. Soliq tizimini takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari.

Soliq siyosati tushunchasi va uning mohiyati. Soliq siyosatining kontseptsiyasi, strategiyasi va taktikasi. Soliq siyosatini tartibga solish vositalari. Soliq siyosatining huquqiy asoslari va xususiyatlari. Soliq siyosatining ishlab chiqishda va amalga oshirishda davlat hokimiyati organlarining roli. Soliq siyosatining mamlakatdagi yalpi talabga, yalpi taklifga, investitsion muhitga, iste'molga, jamg'armaga va iqtisodiy barqarorlikka ta'siri.

24-Mavzu: Yuridik shaxslar to'laydigan soliqlar va yig'imlar

Yuridik shaxs va ulardan undiriladigan soliqlar, yig'imlar va soliqdarga tenglashtirilgan to'lovlar. Yuridik shaxslardan undiriladigan foyda solig'ining mohiyati va soliqqa tortish ob'ekti. Yuridik shaxslarning jami daromadlari tarkibi. Soliqqa tortiladigan bazani aniqlash. Soliq imtiyozlari. Soliqni hisoblash va byudjetga to'lash tartibi. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarini soliqqa tortish tartibi. Soliqni hisoblashdagi umumibeliglangan mezonlar. Soliqni to'lovchilar. Soliqni hisoblash va byudjetga to'lash tartibi. Qo'shilgan qiymat solig'ining iqtisodiy mohiyati, soliqqa tortish ob'ekti, soliq stavkalari va imtiyozlari, import qilinadigan tovarlar, ishlar va xizmatlarga soliq, soliqni hisoblash va byudjetga to'lash tartibi. Aksiz solig'ining soliq tizimida va davlat byudjeti daromadlaridagi o'rni, to'lovchilar tarkibi, soliq solish ob'ekti, soliq

stavkalari, soliq imtiyozlari, import qilinadigan aktsizosti tovarlar, soliqni hisoblash va byudjetga to'lash. Mol-mulk solig'i, uni to'lovchilar tarkibi, soliq ob'ekti aniqlash, belgilangan muddatlarda ishlatilmagan ob'ektlarga soliq, soliq stavkalari va imtiyozlari, soliqni hisoblash va to'lash tartibi. Yer solig'i, yagona yer solig'i, soliqqa tortish ob'ekti, soliq stavkalari va imtiyozlari, soliqni hisoblash va to'lash tartibi. Obodonlashtirish va ijimoiy infrazilmani rivojlantirish solig'ining iqtisodiy mohiyati, soliq ob'ekti, soliqni hisoblash va byudjetga to'lash tartibi. Yer osti boyliklaridan va suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq, soliq ob'ekti, soliqni hisoblash va byudjetga to'lash tartibi.

25-Mavzu: Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish tartibi

Jismoniy shaxslarning daromadlaridan olinadigan soliq ob'ekti. Jismoniy shaxslarning jami yillik daromadlari. Soliq stavkalarning tabaqalanishi. Soliq imtiyozlarining tarkibi. Soliqni hisoblash va to'lash tartibi. Tadbirkorlik faoliyatidan olinadigan daromadlarni soliqqa tortish jarayoni. Deklaratsiyalash tartibi. Jismoniy shaxslarning transport vositalariga benzin, dizel, yoqilg'isi va gaz iste'moli uchun soliq. Soliqni hisoblash va byudjetga to'lash mexanizmi. Mol-mulk solig'i ob'ekti. Soliq stavkalari va imtiyozlari, hisoblash va byudjetga to'lash tartibi. Yer solig'i, uning ob'ekti, soliqni hisoblash va byudjetga undirish tartibi. Mahalliy yig'imlar.

Asosiy darsliklar va o'quv qo'llanmalar

1. Vahobov A., Malikov T. Moliya. Darslik. Toshkent, "Nashr", 2011 y. 712 b.
2. Malikov T. Haydarov N., "Moliya: unumdavlat moliyasi" o'quvqo'llanma Toshkent, "QITISOD-MOLIYA", 2009 y. 556 b.
3. Malikov T. S., Vahobov D. R. Moliya chizmalarida. – T.: "QITISOD-MOLIYA", 2009 y, 660 b.
4. Gadoev E.F., Qurbonov X.A. Moliya. - T.: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2005. -189 bet.
5. Alimardonov M.I., To'xsonov Q.N. Soliq nazariyasi. O'quv qo'llanma. –T.: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2005. -168 bet.
6. Vahobov A., Jo'rayev A. Soliqlar va soliqqa tortish. Darslik. T: «Sharq» nashriyot, 2009.-408 bet.
7. Abdullaeva Sh.Z. Pul, kredit va banklar. Darslik. T.: «Iqtisod-Moliya», 2007. -344 b.
8. Dengi, kredit, banki: uchebnik / kol. avtorov; pod red. zasl. Deyat. Nauki RF, d-ra ekon. Nauk, prof. O.I. Lavrushina. –
- 9-e izd., ster. – M.: KNORUS, 2010. 560 s. 9. Lavrushin O.I. i dr. Dengi, kredit, banki. Uchebnik. – M.: KNORUS, 2010. –560 str.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi – T.: O'zbekiston, 2014. – 46 b.

2. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni «Xalq so'zi» gazetasi, 2017 yil 8 fevral, №28 (6722).
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning Oliy majlisga murojatomasi. 2020 yil 24 yanvar. <https://www.pv.uz/oz/newspapers/postanie-prezidenta-respubliki-uzbekistan-shaykara-mirziyeva-olji-mazhlisu-2020>
4. Mirziyoyev SH.M. "Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz" - T.: O'zbekiston, 2017.
5. Mirziyoyev SH.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini bigalilikda barpo etamiz. –T.: «O'zbekiston», 2016. – 56 b.
6. Tuxliyev B.K., Kurbonov X.A., Bauetdinov M.J., Bijanova M.B., Davlat byudjeti. O'quv qo'llanma. -T.: TDIU, 2010. -199 bet.
7. Bodi, Zvi, Merton, Robert, Finans. Uchebnoe posobie. M.: «Vilyams», 2008. -592 str. 3. Zagorodnikov S.V. Finans i kredit. Uchebnoe posobie. – M.: «Omega-L», 2008. -288 str.
8. Miryakov N.V. Nalogi i nalogooblojenie. Uchebnik. – M.: INFRA-M, 2008. -520 str.
8. Azizov O.M. Xorijiy davlatlar soliq tizimi. O'quv qo'llanma. – T.: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2005. -136 bet.
9. Merkulova I.V. Dengi, kredit, banki: uchebnoe posobie / I.V. Merkulova, A.Yu. Lukiyanova. – M.: KNORUS, 2010. – 352 s.
10. Saidov D. va boshqalar. Pul va pul muomalasi. O'quv qo'llanma/T.: Extremum-press, 2011. -110 b.
11. Rashidov O.Yu. va boshqalar. Pul, kredit va banklar. Darslik. - T.: TDIU, 2010. –428 b.
12. S.R.Moisev. Denejno- kreditnaya politika. Teoriya i praktika. Uchebnoe posobie. 2-oe izdanie.-M.Moskovskaya finansovo-promishlennogo akademiya.- 2011g. 784 st.

“Moliya va soliqlar” fanidan YDA uchun savollar bazasi

1. Moliya va soliqlar fanini o'qitish zaruriyati va maqsadi
2. Moliya va soliqlar fani predmeti va vazifalari
3. Moliya tushunchasining mohiyati va shakllanishi
4. Moliya tushunchasining paydo bo'lishi va evolyutsiyasi
5. Moliyaviy munosabatlardan va ularning rivojlanishi
6. Davlatning moliyaviy siyosati
7. Mamlakat moliya tizimi, uning shakllanishi va rivojlanishi
8. Mamlakat moliya tizimining tarkibi
9. Mamlakatda moliyani boshqarishni tashkil etish
10. Moliya vazirligi va uning vazifalari
11. Markaziy bank va moliyani boshqarishda uning roli

12. Mamlakatda moliyaviy rejalashtirish va prognozlash
13. Mamlakatda moliyaviy nazorat va uni tashkil etish
14. Moliyaviy bozor va uning xususiyatlari
15. Moliyaviy bozor tarkibi va ishtirokchilari
16. O'zbekistonda moliyaviy bozorning rivojlanishi
17. Moliyaviy institutlar, ularning shakllanishi va roli
18. Moliyaviy tizimda va bozorda tijorat banklarining roli
19. Moliyaviy tizimda va bozorda kredit
20. Moliyaviy tizimda va bozorda sug'urta tashkilotlarining roli
21. Moliya muassasalari va ularning vazifalari
22. Moliyaviy tizimda va bozorda birjalarning roli
23. O'zbekistonda moliyaviy bozorning shakllanishi va amal qilishi
24. Davlatning moliyaviy munosabatlari
25. Moliyaviy munosabatlarda ob'ekti va ishtirokchilari
26. Davlat moliyasi va uning tarkibi
27. Davlat byudjeti va moliyaviy munosabatlarda uning roli
28. Davlat byudjeti tizimi va uning tarkibi
29. Davlat byudjeti daromadlari, ularning manbalari va dinamikasi
30. Davlatning byudjet-soliq siyosati
31. Davlat byudjeti xarajatlari va ularning dinamikasi
32. Muvozanatlashgan va muvozanatlamagan davlat byudjeti
33. Byudjet diftsiti va profitsiti, ularning sabablari
34. Davlat qarzi, uning kelib chiqish sabablari
35. Davlat qarzini uzish yo'llari
36. Davlatning tashqi qarzlari, uning darajasi va dinamikasi
37. Davlat qarzini boshqarish
38. Byudjetdan tashqari davlat maqsadli jamg'armalari
39. Mamlakatda byudjet jarayoni va uning ishtirokchilari
40. Davlat byudjetini tayyorlash va qabul qilish
41. Davlat byudjeti jirosini ta'minlash
42. O'zbekistonda byudjetlararo munosabatlari
43. O'zbekistonda g'aznachilikni joriy etilishi
44. O'zbekistonda g'aznachilikning rivojlanishi
45. Korxonalarining moliyaviy resurslari va ularni shakllantirish
46. Korxonalarining moliyaviy munosabatlari va ularning rivojlanishi
47. Korxonalar moliyasi va uning ahamiyati
48. Korxonalar moliyasining tashkiliy tamoyillari
49. Korxonalar moliyasining funktsiyalari
50. Korxonalar daromadlari va ularning manbalari
51. Korxonalar xarajatlari va ularni kamaytirish yo'llari
52. Korxonalar moliyaviy natijasi va uning ko'rsatkichlari
53. Korxonalar foydasi va uni oshirish yo'llari
54. Korxonalar pul mablag'lari va ularning harakati
55. Korxonalar pul oqimlari, ularning yo'nalishlari va natijalari

1. hllari va natijalari
2. Korxonada pul aylanmasi va uni tashkil etish
3. Korxonaning investitsion faoliyati va uning ahamiyati
4. Korxonaning moliyaviy faoliyati va uning ahamiyati
5. Korxonada investitsiyalash yo'nalishlari va manbalari
6. Korxonada investitsiyalash usullari
7. Korxonalarda moliyaviy rejalashtirish va uning ahamiyati
8. Korxonalarda moliyaviy reja va uning bajarilishini ta'minlash
9. Korxonalarda biznes-reja va moliyaviy reja
10. Korxonalarda moliyaviy tahlil va uning ahamiyati va turlari
11. Korxonalarda moliyaviy tahlil usullari
12. Korxonaning moliyaviy strategiyasi va uning ahamiyati
13. Korxonaning moliyaviy strategiyasini tuzish va amalga oshirish
14. Korxonaning moliyaviy menejeri vga uning vazifalari
15. Korxonaning moliyaviy natijasi ko'rsatkichlar
16. Sug'urtaning ma'mlakat moliya tizimida o'rni va roli
17. Sug'urta moliyaviy himoya vositasi sifatida
18. Sug'urta turlari va ularning xususiyatlari
19. Sug'urtaning shakllari va ularning tavsifi
20. Sug'urta tashkilotlarining sug'urta zaxiralari va ularni shakllantirish
21. Sug'urta tashkilotlarining moliyaviy resurslari va ularni shakllantirish
22. Sug'urta tashkilotlari byudjeti va uni tahlil qilish
23. Korxonalar byudjeti va uni baholash
24. Sug'urta tashkilotlarining moliyaviy faoliyatini byudjetlashtirish
25. Uy xo'jaliklari moliyasi va uning ahamiyati
26. Uy xo'jaliklarining moliyaviy tizimi
27. Uy xo'jaliklari daromadlari va ularning manbalari
28. Uy xo'jaliklari xarajatlari va ularning yo'nalishlari
29. Uy xo'jaliklari jamg'armalari va ulardan foydalanish
30. Soliqlarning mohiyati va ahamiyati
31. Soliqlarning paydo bo'lishi va evolyutsiyasi
32. Soliqlarning zarturiyati va soliq yuki
33. Soliqlar va davlat byudjetining o'zaro munosabatlari
34. Soliqlarning asosiy elementlari va ularning tavsifi
35. Soliq ob'ekti, uning ko'riniblar va hisobga olinishi
36. Soliq solinadigan baza va uni aniqlash usullari
37. Soliqlarning jifimoliy mohiyati, funktsiyasi va roli
38. Soliqqa tortish tamoyillari va ularning ro'yobga chiqarilishi
39. O'zbekistonda Respublikasining soliq siyosati va uning rivojlanishi
40. O'zbekistonda soliqdarning huquqiy asoslari
41. Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i ob'ekti va bazasi
42. Yuridik shaxslarning jami daromadlari va ularning tarkibi
43. Yuridik shaxslarning xarajatlari va ularning tarkibi
44. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i, uning xususiyatlari va roli

45. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i to'lovchilari
46. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i objekti va bazasi
47. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i bo'yicha imtiyozlar
48. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i stavkalari
49. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini hisoblab chiqarish va undirish tartibi
50. Qo'shilgan qiymat solig'ini hisoblab chiqarish va to'lash tartibi
51. Qo'shilgan qiymat solig'ining byudjetga to'lanadigan summasini aniqlash va o'tkazish tartibi
52. Qo'shilgan qiymat solig'ini hisoblash, hisobga olish va to'lashda hisobvaraq faktura
53. Qo'shilgan qiymat solig'i hisob-kito hisoboti
54. Aksiz solig'i, uning xususiyatlari va roli
55. Aksiz solig'i to'lovchilari va objekti
56. Aksiz solig'i solinadigan baza va uni aniqlash
57. Davlat boji, uning objektlari va undirilishi
58. Bojxona to'lovlari, ularning maqsadi va undirilishi
59. Boxona boji, uning turlari va vazifalari
60. Bojxona boji objekti, bazasi va stavkalari
61. Tovarlarining bojxona qiymati, uning ahamiyati va aniqlash usullari

Kafedra mudiri

A.J. Abdullayev